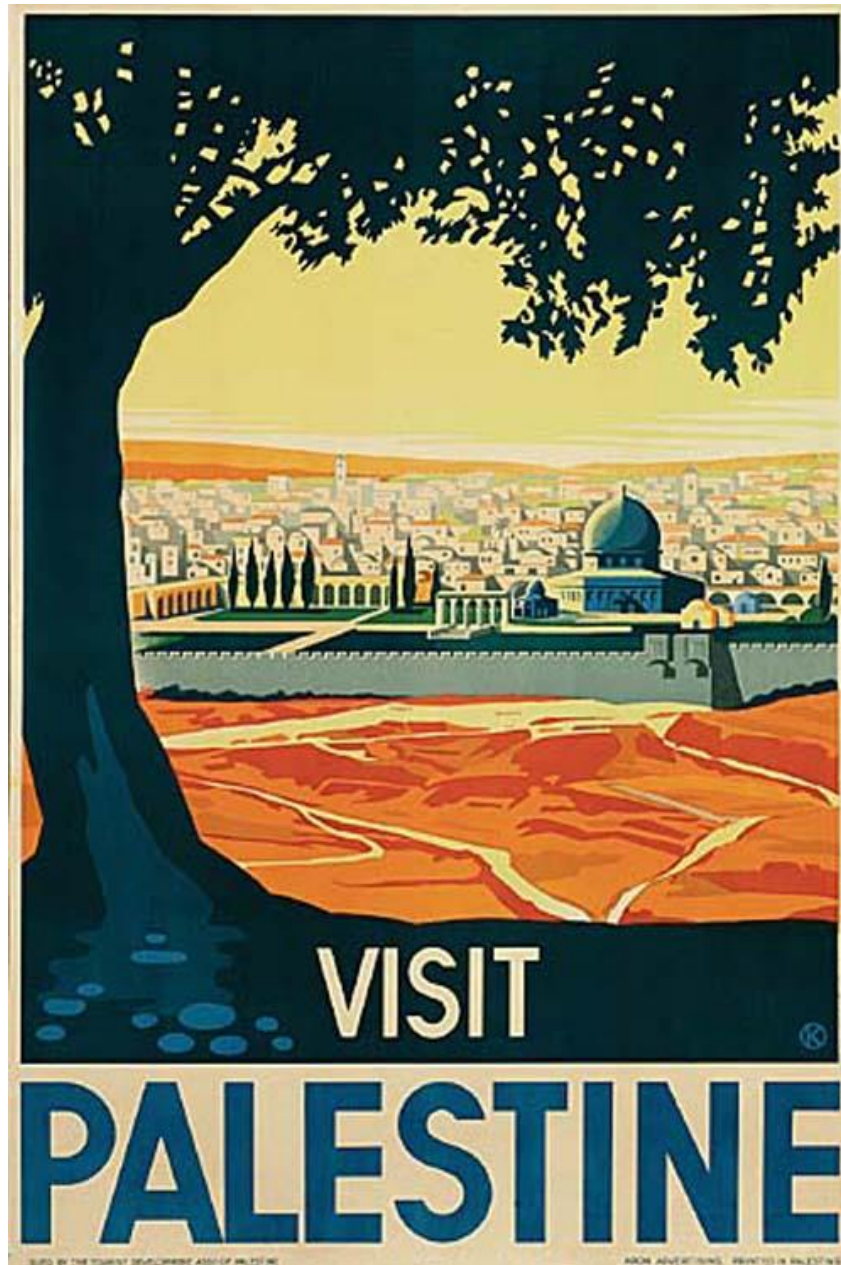

‘Visit Palestine’

Onderzoek naar zionistische propagandaposters (1900-1956)

Naam: Abdel el Hamidi

Studentnummer: 361712

Datum: 31 juli 2015

Scriptiebegeleider: Prof. Dr. Dick Douwes

Tweede lezer: Hilde Harmsen

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
§1.1 Probleemstelling	5
§1.2 Conceptueel kader	7
§1.3 Historiografisch debat	15
§1.4 Wetenschappelijke relevantie	21
§1.5 Methodologie en bronkritiek	23
2. Zionisme en propaganda rond 1900	27
§2.1 Ontstaan zionisme: diaspora, antisemitisme en immigratie	27
§2.2 Muskeljudentum: de ‘vermannelijking’ van de Joodse natie	30
§2.2.1 De Masada-mythe	31
§2.2.2 Theodor Herzl, de belichaming van de Joodse natie	33
§2.3 ‘Volgend jaar in Jeruzalem’	38
3. Het zionistische project 1930-1948	40
§3.1 Het Joods Nationaal Fonds	41
§3.2 De Histadroet	44
§3.3 Terra nullius	46
§3.4 Kibboets	50
§3.5 ‘Wat u zaait, zult u oogsten’	53
4. Een natie geboren	55
§4.1 Het pad naar onafhankelijkheid	55
§4.2 Immigratie	58
§4.3 Israël en de Holocaust	62
§4.4 ‘Aan de vruchten herkent men de boom’	65
§4.5 De vervolmaking van een eeuwenoude belofte	71
Conclusie	74
Bibliografie	78

1. Inleiding

Wanneer het Palestijns-Israëlische conflict ter sprake komt is er in het politieke en publieke debat de neiging om de problematiek in een breder kader te plaatsen. Aan de ene kant als onderdeel van een regionaal conflict tussen Israël en de Arabieren en aan de andere kant als een religieus conflict tussen joden en moslims (waarin Israël door pro-zionisten gezien wordt als frontstaat in de wereldwijde oorlog tegen het islamitisch terrorisme). Hoewel de meeste Arabische landen tot op de dag van vandaag Israël niet erkennen en de aanwezigheid van heilige plaatsen het conflict een godsdienstig karakter geven, heeft het Palestijns-Israëlisch conflict vooral de kenmerken van een koloniaal conflict. De joodse aanwezigheid in Palestina werd door veel Arabieren dan ook gezien als een verlate manifestatie van het Europese kolonialisme in de Arabische wereld –en de positie van de Palestijnen in de staat Israël en de bezette gebieden geeft daar nog steeds alle aanleiding toe.¹

Het koloniale discours gaf het Europese imperialisme in de negentiende en begin twintigste eeuw de ideologische en morele rechtvaardiging om gebieden in Afrika en Azië te veroveren. Om de Europese aanwezigheid in de kolonies te kunnen legitimeren werd de politieke overheersing en economische uitbuiting gecamoufleerd met de vooruitstrevende beschavingsmissie: de Europese kolonist kwam niet als uitbouter, maar als verlichter.² De gekoloniseerde volkeren werden gedehumaniseerd en gestereotypeerd en de kolonist hield het niet voor mogelijk dat de inheemse volkeren in staat waren zichzelf te besturen en te ontwikkelen.³ In dat opzicht was het zionistische project in Palestina niet veel anders, behalve dat de dehumanisering en ontkenning van de oorspronkelijke bewoners nog altijd onderdeel is van het dominante (politieke) discours in Israël.⁴

¹ Edward W. Said, *The question of Palestine* (London 1981) 88.

² Rana Kabbani, *Europese mythen over de Oriënt* (Amsterdam 1991) 20.

³ Toch moet opgemerkt worden dat de theorie over het koloniale discours zoals beschreven door Edward Said in *Orientalism* arbitrair is. Het werk van oriëntalisten stond niet altijd in dienst van het imperialisme; zo schreven veel oriëntalisten hun werk na de koloniale bezetting. Daarnaast keerden veel oriëntalisten zich juist tegen de westerse machtspolitiek, wat het oriëntalisme een subversieve betekenis gaf. Het causaal verband dat wordt verondersteld tussen oriëntalisme en kolonialisme is dus niet altijd even vanzelfsprekend. Zie: Harry Oldmeadow, 'The debate about "Orientalism"', *Journeys East: 20th Century Western Encounters with Eastern Religious Traditions* (2004) 14-15.

⁴ Zowel voor als na de oprichting van Israël is er sprake geweest van verscheidene zionistische stromingen. Met name voor de oprichting van de Joodse staat was de zionistische beweging

In de proclamatie van 14 mei 1948, waarbij de staat Israël wordt uitgeroepen, staat in de Engelse vertaling:

*We do hereby proclaim the establishment of the Jewish State in Palestine, to be called Medinath Yisrael (meaning the State of Israel).*⁵

Maar in het Hebreeuws staat er helemaal niet het equivalent van ‘in Palestine’ maar ‘in Eretz Yisrael’, wat ‘in het land van Israël’ betekent. Voor de opstellers van de grondwet had Palestina toen al afgedaan. De nauwkeurige vertaling van de proclamatie, namelijk dat de staat Israël in het land van Israël wordt uitgeroepen, toont aan dat de ambitie van sommige zionisten letterlijk onbegrensd waren. Er blijkt namelijk nergens uit dat ze zich tot iets beperkten, zelfs niet tot het ‘voormalige’ Palestina.⁶ Deze groep zionisten vatten daarmee de essentie van het Palestijnse vraagstuk samen, namelijk: Palestina bestaat niet meer.⁷

Men zou zich kunnen afvragen of Palestina überhaupt ooit heeft bestaan. De term Palestina, in moderne zin, kwam in de negentiende eeuw in zwang en wel door westerlingen, eerst door missionarissen en later door zionisten.⁸ Mede door de zionistische inspanningen werd de naam ‘Palestina’ vervolgens door de Britten overgenomen toen zij het mandaat over het gebied kregen. Het woord ‘Palestina’ kwam dus in ieder geval voor als een geografische aanduiding, zelfs in de zionistische representatie –tot 1948.

We zouden kunnen stellen dat de Palestijnen sinds 1918 in een bijzondere positie hebben verkeerd, dat zij tot 1948 als een politieke eenheid zijn bestuurd en dat hun gemeenschappelijke strijd tegen de Britse aanwezigheid een nationaal besef heeft gekweekt dat zich bijvoorbeeld uit in een Palestijnse literatuur.⁹ Hoe het ook zij, feit is dat Palestina sinds 1948 niet meer bestaat, zoals de Palestijns-

versplinterd, bestaande uit ‘politieke’ zionisten, ‘praktische’ zionisten, socialistische zionisten en de radicale revisionistische zionisten. Zie: Capt. Nichole M. Harris, ‘Framing the Zionist Movement: The Effects of Zionist Discourse on the Arab-Israeli Peace Process’, *Strategic Insights*, Volume IV, Issue 5 (May 2005).

⁵ Randolph ‘Michael’ Nacol II, ‘Negotiating on un-holy land: the road from Israel to Palestine’, *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal* 1, Volume 4 (2003) 98-99.

⁶ Maurice Blessing, ‘Israëls Vietnam’, *Historisch Nieuwsblad* 12 (2012) 43-44.

⁷ Said, *The question of Palestine*, 138-139.

⁸ In het Eerste Zionistische Congres in Basel (1897) roept de Zionistische Wereldorganisatie op tot de oprichting van een Joods nationaal tehuis in Palestina.

⁹ M. Peled, ‘Annals of Doom: Palestinian Literature 1917-1948’, *Arabica* T. 29, Fasc. 2 (Jun., 1982), pp. 143-183.

Amerikaanse hoogleraar Edward Said zelf stelde, behalve als een herinnering, een idee, een uiting van verzet. Het is een identiteitsconstructie die ironisch genoeg samenhangt met de zionistische kolonisatie in Palestina.¹⁰

Het beste voorbeeld van ‘Palestina’ in de zionistische propagandakunst is terug te zien in de beroemde posters van de Duits-joodse grafisch ontwerper Franz Krausz, waarin werd opgeroepen ‘Palestina’ te bezoeken. De herdruk van één van die posters uit 1936 door de Israëlische kunstenaar David Tartakover (als eerbetoon aan Krausz) werd halverwege de jaren negentig toegeëigend en verspreid door de Palestijnen, om aan te tonen dat Palestina wel degelijk heeft bestaan, in tegenstelling tot wat de zionisten beweren. Het is de ironie van de geschiedenis: een poster die aanvankelijk de zionistische mythe van een leeg en desolaat land moest verkondigen ter bevordering van de joodse immigratie in de jaren dertig, werd zestig jaar later hergebruikt om de leegte van die mythe aan te kaarten.¹¹ Dit toont aan dat het zionistische discours door de tijd heen niet onveranderlijk was, mede omdat er geen sprake was van één zionistische beweging.

De zionistische beeldvorming over de Palestijnen heeft grotendeels het beeld bepaald dat in het Westen heerst over het Palestijns-Israëliësch conflict. Sterker nog, het hangt nauw samen met de algehele westerse beeldvorming over de Oriënt, en dan met name over de Arabieren en de islam. Deze beeldvorming geeft niet alleen de rechtvaardiging voor de Israëlische bezettingspolitiek, maar schenkt de Israëliërs ook een eigen zelfbeeld. Door zich tegen de Arabier af te zetten kon Israël de eigen culturele en intellectuele superioriteit onderstrepen en daarmee zijn expansiedrift legitimeren, ten koste van de Arabische bevolking.¹²

In de ontwikkeling van een eigen identiteit hebben de zionisten effectief gebruik gemaakt van verschillende media, met name van beeldmateriaal. Het zionisme kwam op in een tijd dat de visuele media een steeds grotere rol gingen spelen in de publieke sfeer. In dat visuele tijdperk is een grote rol weggelegd voor propagandaposters (daar later in het historiografische debat meer over).¹³ In mijn onderzoek zal ik me op die posters richten, en dan met name op de wijze waarop

¹⁰ <http://www.palestineposterproject.org/poster/visit-palestine-original> (15-07-2015) (Zie omslag)

¹¹ http://liberationgraphics.com/ppp/Visit_Palestine.html (15-12-2014)

¹² Edward W. Said, *Orientalism* (London 2003) 306-307.

¹³ Michael Berkowitz, *Zionist culture and West-European Jewry before the First World War* (Cambridge 1993) 119.

die de joods-zionistische perceptie over Palestina (als thuisland) en Joodse identiteit vorm heeft gegeven.

1.1 Probleemstelling

‘Wir sind ein Volk, *ein Volk*.’¹⁴ Zo luidde het zionistische motto in het bekendste zionistische traktaat, *Der Judenstaat*, geschreven door de Oostenrijker Theodor Herzl, ook wel beschouwd als de geestelijk vader van het zionisme. Volgens het zionisme vormen Joden niet alleen een geloofsgemeenschap, maar ook een in etnisch en cultureel opzicht uniek volk. En net als elk ander ‘volk’ zou het Joodse ‘volk’ recht hebben op een soevereine staat. De vraag was: waar? In Europa was er volgens zionisten geen plaats (meer) voor Joden, niet alleen door het aanzwellende nationalisme en antisemitisme, maar ook vanuit het idee dat het historisch bepaalde ‘natuurlijke’ territorium niet op het Europese continent lag. Volgens het zionisme behoorde het Joodse volk terug te keren naar het gebied waar het ‘oorspronkelijk’ vandaan kwam, namelijk het Heilige Land in Palestina. Er moest een heel project opgezet worden om de zogeheten ‘terugkeer’ te bewerkstelligen. Herzl benadrukte drie kernpunten om het project te laten slagen, namelijk: de noodzaak voor een beweging of organisatie om een staat op te richten door en voor Joden, de behoefte voor een verenigd joods leiderschap en tot slot de noodzaak voor het vormen van een nationaal joods karakter.¹⁵

De zionisten van het eerste uur beschouwden alle vormen van kunst primair als een repertoire van visuele boodschappen om het idee van een ‘terugkeer’ over te brengen, een belangrijk element binnen de zionistische ideologie. Het zionistische gedachtegoed moest niet alleen door middel van teksten maar ook door beelden worden overgebracht en daarmee werd kunst bij uitstek het meest geschikte medium geacht voor het zionistische project.¹⁶ Artistieke afbeeldingen moesten de perceptie over het zionistische project vormgeven. Naar de kernpunten van Herzl moesten de afbeeldingen een mythisch thuisland construeren dat voor Europese Joden aantrekkelijk was en traditionele

¹⁴Theodor Herzl, *Der Judenstaat* (Projekt Gutenberg-DE 2005).

¹⁵ Artur Kamczycki, ‘Orientalism: Herzl and his beard’, *Journal of Modern Jewish Studies* 12:1, 90.

¹⁶ Ibidem.

Joodse symbolen in een nationale context gieten, als een alternatief of aanvulling voor hen die bekend waren met Europese nationalistische ideologieën.¹⁷

Dit brengt ons op de volgende vraagstelling: Op welke wijze hebben zionistische bewegingen door middel van beeldmateriaal, in de vorm van affiches, tussen 1900 en 1960 geprobeerd Joden in/uit Europa te mobiliseren en activeren ten behoeve van het zionistische project in Palestina? Om antwoord te krijgen op deze hoofdvraag is het van belang om de propagandaposters te analyseren aan de hand van visuele onderzoeksmethoden; daar later meer over. De hoofdvraagstelling splits ik uit in enkele deelvragen. Allereerst zal ik beginnen met de historische context waarin de propagandaposters zich ontwikkelden. Tegen de achtergrond van welke ontwikkelingen en gebeurtenissen werden de posters geproduceerd en verspreid, en door wie? Uiteraard zullen de historische en ideologische grondslagen van het zionisme ter sprake komen, alsook de ontwikkeling van de ‘nieuwe’ Joodse identiteit. De ideologie begrijpen betekent ook inzicht krijgen in de context en het doel van de propagandacampagne. Dat brengt ons op de tweede deelvraag die de postercultuur tot 1948 (de oprichting van de staat Israël) moet verklaren: op welke wijze probeerden zionistische organisaties tussen 1930 en 1948 de Joodse perceptie van Palestina vorm te geven? De posters moesten boodschappen overbrengen en waren gericht op specifieke doelgroepen. Het is dus belangrijk om te achterhalen wie de boodschappen de wereld instuurde, met welk doel en met welke symboliek zij hun boodschap ondersteunden. Na beantwoording van de eerste twee deelvragen zullen de posters van na 1948 behandeld worden. De laatste deelvraag luidt dan ook als volgt: op welke wijze heeft de zionistische beweging het nationaal zelfbeeld gevormd in de periode tussen de Israëlische onafhankelijkheid (1948) en de Suezcrisis (1956)? De tweede Arabische-Israëlische oorlog in 1956 bevestigde de Israëlische militaire dominantie in de regio. Het is op dat moment duidelijk dat Israël een regionale mogendheid is geworden, ondanks de constante dreiging van de omringende Arabische landen. Daarom kies ik halverwege de jaren vijftig als einddatum. Ik onderzoek dan ook of er zich veranderingen hebben voorgedaan ten opzichte van eerdere propagandaposters.

¹⁷ Berkowitz, *Zionist culture and West-European Jewry*, 119.

1.2 Conceptueel kader

In deze thesis zal ik gebruik maken van verscheidene concepten om de boodschappen, doelen en ideologie achter de zionistische propagandaposters mede te verklaren. Met deze concepten probeer ik de contextuele achtergronden van de propagandacampagne beter te duiden, zonder te vervallen in simplistische analyses over cultuur en politiek. Tot mijn concepten behoren propaganda, discours, identiteit, ‘imagined community’ en nationalisme. Naar mijn idee zijn al deze concepten toepasbaar op het zionisme en de wijze waarop die ideologie zich in de loop der tijd heeft ontwikkeld.

Propaganda

Propaganda is een onderwerp dat in verschillende takken van wetenschap wordt bestudeerd, waaronder in de journalistiek, politieke wetenschappen, sociologie en psychologie, alsook vanuit een interdisciplinair perspectief. Propaganda, in de meest neutrale zin van het woord, betekent niets meer dan het verspreiden of aanprijzen van bepaalde ideeën of geloofsovertuigingen. Echter, om het verschijnsel propaganda in een historisch perspectief te onderzoeken moeten we de praktijken van propagandisten beschouwen als gebeurtenissen en de gevolgen daarvan als mogelijke effecten van propaganda.¹⁸ Om het fenomeen propaganda te kunnen doorgronden dienen we de kenmerkende elementen te identificeren en aan de hand van de communicatiewetenschap de context, zender, doel, boodschap, kanaal, publiek en reactie te duiden. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen propaganda en overtuiging door propaganda te onderzoeken als subcategorie van zowel overtuiging als informatieoverdracht.¹⁹

Garth Jowett en Victoria O’Donnell definiëren propaganda als volgt: ‘Propaganda is de opzettelijke, systematische poging om percepties te vormen, cognities te manipuleren en gedrag te sturen teneinde een reactie te bekomen die de gewenste bedoeling van de propagandist bevordert.’²⁰ Oftewel, propaganda is een vorm van communicatie die een reactie wil uitlokken die strookt met het doel

¹⁸ Garth S. Jowett and Victoria O’Donnell, *Propaganda and Persuasion* (2011) 1-2.

¹⁹ Jowett e.a., *Propaganda and Persuasion*, 6-7.

²⁰ Ibidem.

dat de propagandist hiermee wil bereiken. Het is daarom een eenzijdige benadering; de propagandist is niet uit op wederzijds begrip tussen zender en ontvanger. Dat is bij overtuigen wel het geval. Overtuiging is een communicatief middel om anderen te beïnvloeden. Het is daarnaast een interactief proces waarin de afzender en ontvanger via symbolen, verbaal en non-verbaal, met elkaar verbonden zijn en waarin de overtuiger probeert de overtuigde te beïnvloeden om een verandering in houding of gedrag te bewerkstelligen. Overtuiging wil zowel de behoeften van de overtuigde als de overtuiger bevredigen.²¹ Volgens Jowett en O'Donnell zijn er verschillende vormen van propaganda. Propaganda kan activerend zijn met als doel een significante gedragsverandering teweeg brengen, of het kan aanvullend zijn met de intentie het publiek meer meegaand te maken.²² Het vormen (of vervormen) van onze percepties gebeurt meestal via taal en beelden. Daartoe kunnen slogans, posters, symbolen en zelfs architectuur worden aangewend. Perceptie hangt samen met waarden, rolverdelingen, groepsnormen en zelfbeeld. Elk van deze factoren heeft invloed op hoe we iets waarnemen of tot ons nemen. Perceptie is ook cultuurbepaald. Het is multi-interpretabel. Leden van een cultuurgroep die gelijke normen, waarden, wetten en rituelen delen, kunnen vaak groepspercepties (of gelijkaardige percepties) hebben.²³

Discours

De term *discours* wordt in allerlei wetenschappelijke disciplines bijna als een vanzelfsprekendheid gebruikt, maar zelden wordt die term duidelijk gedefinieerd. Sara Mills probeert het gebruik van de term te traceren en het daarmee duidelijker te definiëren. De geschiedenis van de ontwikkeling van de term laat zien hoe die steeds van betekenis verandert. In haar boeknoot probeert ze het aantal mogelijke betekenissen te beperken door de context te analyseren waarin de term gebruikt werd. Dat doet ze door vanuit de sociaalwetenschappelijke disciplines (variërend van linguïstiek tot psychologie en filosofie) het concept te benaderen, disciplines die constant naar discours verwijzen. Daarmee wil ze laten zien dat de notie

²¹ Jowett e.a., *Propaganda and Persuasion*, 32-33.

²² Jowett e.a., *Propaganda and Persuasion*, 17.

²³ Jowett e.a., *Propaganda and Persuasion*, 8.

discours contextafhankelijk is.²⁴ Maar ook met deze aanpak krijgen we geenszins een duidelijke betekenis van de term, enkel weer de bevestiging dat het een breed concept is dat op verschillende manieren gebruikt wordt.²⁵ Een voorbeeld is de benadering van taal: een discours bepaalt waar we over praten, wat waarheid is en wat niet, en hoe gebeurtenissen vorm krijgen in bijvoorbeeld verhalen. Mills gebruikt met name de analyse van de Franse filosoof Michel Foucault om het concept af te bakenen. Noties en concepten zijn nooit vanzelfsprekend en volgens Foucault gaat een discours dan ook altijd over macht en kennis. Met name ongelijke machtsverhoudingen zijn essentieel in het debat over discours, waarin macht gepresenteerd wordt als een complex geheel van sociale relaties en gedragingen. Foucault betoogde dat kennis en waarheid worden geconstrueerd, dat wetenschap niet alleen kennis produceert, maar ook macht. Hoe wij over iets praten, tegen iets aankijken, wordt onvermijdelijk beïnvloed door de taal, cultuur, instituties en politieke sfeer waarin wij leven. Wetenschappers en schrijvers kunnen zich onmogelijk onttrekken aan de grenzen van het discours waarin zij opereren. Er kan daarom geen sprake zijn van waarheden, enkel perspectieven.²⁶

Het meest voor de hand liggende voorbeeld van Foucaults idee is het kolonialisme en het koloniale discours. De effecten van koloniale ondernemingen op huidige structuren en discursieve formaties werden bestudeerd en bekritiseerd door postkoloniale theoretici. Eén van die theoretici, beïnvloed door het poststructuralisme van Foucault, is Edward Said. Said laat zien dat er allerlei (negatieve) elementen te vinden zijn in teksten over gekoloniseerde gebieden die telkens weer terugkeren. Deze zijn niet enkel toe te schrijven aan individuele overtuigingen, maar maken deel uit van een grootschalig raamwerk dat te maken heeft met het Europese (en later Amerikaanse) imperialisme.²⁷ Dit discours werd ook wel oriëntalisme genoemd en vormde de basis van postkoloniale en culturele studies. Said betoogde dat de westerse vooringenomenheid over de Oriënt (en dus over de Ander) structureel en alomvattend was, en door zich af te zetten tegen de Ander kon de eigen culturele en intellectuele superioriteit onderstreept worden. Het ging niet alleen om kolonisatie, maar ook om de constructie van de eigen identiteit: om een identiteit te construeren is ook een ander nodig en de oriëntaalse

²⁴ Sara Mills, *Discourse* (London and New York 1997) 1-3.

²⁵ Mills, *Discourse*, 6.

²⁶ Mills, *Discourse*, 17-19.

²⁷ Mills, *Discourse*, 106.

Ander was de ideale alter ego voor de westerling. De westerling was alles wat de Ander niet kon zijn.²⁸

Hoe verhoudt discours zich tot beeld? Uit de vaak gehoorde stelling ‘een beeld is meer dan duizend woorden waard’ blijkt al dat de zichtbare beeldinhoud zich niet eenvoudig laat beschrijven. Zoals Foucault zelf stelde: ‘Het verband tussen taal en schilderij is een verband zonder einde.’ Woord en beeld hebben hun eigen domein en zijn daarom ten opzichte van elkaar onherleidbaar.²⁹ Dat betekent niet dat beelden niet geïnterpreteerd en beschreven kunnen worden, integendeel. Maar net als in de literatuur zijn visuele representaties niet vanzelfsprekend, met andere woorden, er is geen sprake van een ‘nulgraad’ in de perceptie, een objectieve manier van kijken. Ook beelden zijn niet meer dan voorstellingen van de geconstrueerde notie ‘realiteit’.³⁰ Daarnaast kunnen visuele representaties in een wetenschappelijk discours bedoeld of onbedoeld verscheidene functies en doelen dienen, niet alleen wetenschappelijke, maar ook buiten de wetenschappelijk gelegitimeerde praktijken gelegen doelen, zoals de belangen van personen en instituties.³¹

Identiteit

Wanneer we het hebben over identiteit is dat altijd een omstreden concept. Vaak gaat het dan over het hebben van een identiteit, een erkende identiteitsstatus van een groep met een gedeeld verleden of ideaal, en met een bijna natuurlijke solidariteit en loyaliteit aan die vermeende gedeelde wortels.³² Maar Stuart Hall gaat niet uit van identiteit als een vaststaand concept, maar ziet het eerder als een manier van omgaan met veranderingsprocessen. Identiteit is een concept dat onlosmakelijk verbonden is met machtsverhoudingen. Daarom beschouwd Hall identiteit niet als een gegeven maar gaat hij uit van identificatie, een proces van articulatie dat nooit echt voltooid kan worden. Identificatie is nooit eenduidig, maar neemt kameleontische vormen aan; het is constant in beweging en past zich

²⁸ Mills, *Discourse*, 107-112.

²⁹ Luc Pauwels en Jan Marie Peters, *Denken over beelden: theorie en analyse van het beeld en de beeldcultuur* (Leuven 2005) 85.

³⁰ Pauwels e.a., *Denken over beelden*, 164.

³¹ Pauwels e.a., *Denken over beelden*, 192.

³² Stuart Hall, ‘Who needs identity?’, in: Paul du Gay, Jessica Evans and Peter Redman (eds.) *Identity Reader* (London 2005) 16.

aan de situatie en omgeving waar het zich op dat moment bevindt aan. Om het proces te consolideren heeft identificatie een tegenhanger nodig waartegen het zich kan afzetten, namelijk de ‘constitutive outside’.³³ Identiteit is in dat opzicht geen essentialistische term, maar meer een strategisch en geordend concept. Identiteiten worden niet buiten maar binnen discoursen geconstrueerd en moeten daarom begrepen worden aan de hand van de specifieke historische en geïnstitutionaliseerde context waarin die gevormd worden. Identiteiten worden daarnaast altijd beïnvloed door verschillen (er is altijd een Ander nodig om de eigen identiteit vorm te geven) en worden dus niet autonoom geconstrueerd, aldus Hall.³⁴

Nationalisme

Dat is zeker het geval in de ontwikkeling van de ‘ingebeelde gemeenschap’ (of *imagined community*). In de periode van Verlichtingsdenken en revoluties vanaf de achttiende eeuw kwam de legitimiteit van de dynastieke rijken en het autoriteitsgeloof onder druk te staan. Het is in deze periode dat mensen zich niet meer als onderdanen beschouwden van een veelvolkerenstaat of als onderdeel van een grote geloofsfamilie, maar als aparte gemeenschappen die naar vrijheid verlangden om zo hun eigen ideale samenleving te creëren. De soevereine nationale staat werd het middel tot die vrijheid.³⁵ Daarin staat de ingebeelde gemeenschap centraal; ondanks de ongelijkheid die in een dergelijke (ingebeelde) gemeenschap bestaat zal de natie nog altijd als een ‘horizontale’, egalitaire broederschap beschouwd worden. Het idee van een gemeenschap en hechte broederschap maakte het mogelijk dat mensen de afgelopen twee eeuwen bereid waren zichzelf op te offeren om het doel (een soevereine nationale staat) te bereiken.³⁶ Een natie is een denkbeeldige politieke gemeenschap –afgebakend en soeverein. Het is een denkbeeldige gemeenschap, want zelfs in de kleinste natie zullen mensen de meeste andere medebewoners niet kennen. Maar men ziet zich toch als deel van een ondeelbare gemeenschap. Bijna elke gemeenschap is

³³ Hall, ‘Who needs identity?’, 17.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Benedict Anderson, *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of nationalism* (London-New York, 1991) 4.

³⁶ Ibidem.

denkbeeldig, zelfs in een klein dorp. Maar het gaat niet zozeer om de (on)echtheid, als wel om de wijze waarop de gemeenschap wordt verbeeld.³⁷

In de negentiende eeuw ontwikkelt zich het nationalisme, wat toen vooral een politieke onderneming was. Nationalisme is volgens Ernest Gellner primair een politiek principe, waarbij de aanhangers ervan ernaar streven om elke cultuur, of in ieder geval die van henzelf, een eigen politiek onderdak en legitimiteit te geven. Tegelijkertijd is hun cultuurbegrip zo vaag dat er geen staatsvorm of onbetwiste grenzen uit zijn af te leiden.³⁸ Volgens Gellner is nationalisme een onontkoombaar gevolg van moderniteit. De culturele homogeniteit die elke nationalisme nastreeft is daarom een antwoord op de eisen van de moderne industriële samenleving. Die samenleving verlangt van haar leden een mate van sociale mobiliteit, geletterdheid, economische groei, het vermogen tot abstracte communicatie tussen individuen, groepen en instanties en een gecentraliseerde overheid die de vereiste infrastructuur aanlegt om aan de eisen te kunnen voldoen. Om het stadium van natievorming te bereiken moet er een ‘hoge cultuur’ aanwezig zijn om de bovenstaande aanpassingen te kunnen doorvoeren. De moderne mens heeft die homogene en hoge cultuur nodig om maatschappelijk te overleven. De zekerheid, het zelfrespect en de waardigheid van individuen hangen voor het overgrote deel van de opleidingsgraad van de gemeenschap af.³⁹ Zoals gemeld is nationalisme een bij uitstek modern verschijnsel, terwijl elke natie claimt de drager te zijn van een eeuwenoude belofte. De culturele en historische erfenissen uit de premoderne wereld worden gebruikt om de natiestaat te bewerkstelligen.⁴⁰ Eenmaal gevestigd blijkt die staat gebaseerd te zijn op historische onjuistheden en kunstmatige tradities.⁴¹ De Britse historicus Eric Hobsbawm vatte dat gegeven samen onder het begrip ‘uitgevonden traditie’ (*invented tradition*). Het gaat om symbolen en rituelen die als eeuwenoud worden voorgesteld, maar in werkelijkheid niet zo lang geleden zijn uitgevonden. Deze ‘tradities’ worden op een zodanige manier gepresenteerd en geritualiseerd dat ze worden aangenomen als een authentieke weergave van de historische werkelijkheid. In feite zijn deze tradities kunstgrepen om een nieuw wij-gevoel te

³⁷ Anderson, *Imagined Communities*, 3.

³⁸ Ernest Gellner, *Nations and nationalism* (New York 2006) 1-2.

³⁹ Gellner, *Nations and nationalism*, 35.

⁴⁰ Gellner, *Nations and nationalism*, 47.

⁴¹ Gellner, *Nations and nationalism*, 54.

creëren ten behoeve van de natiestaat. Zo zijn nationale gestandaardiseerde talen niet geworteld in eeuwenoude tradities, maar altijd geconstrueerd.⁴² Het (modern) Hebreeuws (ook bekend als Ivriet) is een voorbeeld van een kunstmatig gevormde taal.

Maar niet iedereen accepteert de modernistische visie van Gellner, Hobsbawm en Anderson. Zo stelt Hugh Seton-Watson dat nationalisme als ideologie en beweging weliswaar een recent fenomeen is, maar naties wel degelijk eeuwenoud kunnen zijn. Hij maakt dan ook onderscheid tussen zogeheten ‘oude en onafgebroken naties’ en de jonge ‘kunstmatig’ gecreëerde naties in met name Oost-Europa en Azië. Deze haastig geconstrueerde naties waren meestal het gevolg van verdragen na grote oorlogen (zoals de Napoleontische oorlogen en de Eerste Wereldoorlog) om het machtsevenwicht tussen de grote mogendheden te handhaven. Onder die zogenaamde kunstmatige naties vielen volgens Seton-Watson de Tsjechen, Slowaken, Bulgaren, Serviërs, Kroaten, Syriërs, Pakistanen en Indonesiërs. De ‘oude en onafgebroken’ naties konden hun wortels tot ver terug in de Middeleeuwen traceren. Daar vielen onder andere Frankrijk, Engeland, Schotland, Portugal, Zweden, Hongarije en Rusland onder. De natie- en identiteitsvorming van deze landen was volgens Seton-Watson langzaam en spontaan, zelfs onbedoeld, maar door omstandigheden bespoedigd. Seton-Watson valt met zijn these in dezelfde categorie als Ernest Renan, niet alleen door de nadruk op het langzame proces van natievorming maar ook door zijn tijdsmarkering.⁴³

Een andere historicus die de theorie van de premoderne natie onderschrijft is Adrian Hastings. Volgens Hastings vormt etniciteit de basis van een natie en wordt die voornamelijk gevormd door een gemeenschappelijke taal, zowel mondeling als schriftelijk. De natie is dan ook volgens Hastings een christelijk fenomeen omdat in tegenstelling tot alle andere religies alleen het christendom het gebruik van landstalen als kerktaal toestond. Een andere opvallende stelling die voor deze thesis relevant is, is het idee dat door het overnemen van het Oude Testament de christenen een beleidsmodel tot hun beschikking hadden, gebaseerd op de eeuwenoude Joodse natie uit het Oude Testament. Kortom, modernisten als

⁴² Eric Hobsbawm and Terence Ranger (ed.), *The invention of tradition* (Cambridge 2004) 1-2.

⁴³ Anthony D. Smith, *The nation in history: Historiographical debates about ethnicity and nationalism* (University Press of New England 2000) 35-36.

Gellner hebben het bij het verkeerde eind: er waren wel degelijk premoderne naties in de breedste zin van het woord. Modernisering of moderniteit zijn daarom geen essentiële voorwaarden voor natievorming of nationalisme. Hastings noemt de tijdsmarkering dan ook het grootste meningsverschil in het historiografisch debat met de modernisten.⁴⁴

⁴⁴ Smith, *The nation in history*, 37-38.

1.3 Historiografisch debat

In mijn onderzoek naar de vroege zionistische beeldvorming over Palestina richt ik mij op de propagandaposters aan het begin van de twintigste eeuw tot ongeveer de jaren zeventig, wanneer Israël zijn macht als regionale mogendheid heeft geconsolideerd. Die posters vormen mijn belangrijkste primaire bronnen. Deze primaire bronnen haal ik uit het digitale archief genaamd *The Palestine Poster Project Archives*. Het opzetten van dit archief is een initiatief van Daniel J. Walsh, die aanvankelijk een kleine database voor ogen had om Amerikaanse geschiedenisdocenten op de middelbare school extra bronmateriaal over het Palestijns-Israëlische conflict te verschaffen. Dat deed Walsh niet zomaar. Volgens Walsh hielden Amerikaanse geschiedenisdocenten zich vast aan een verouderd perspectief, namelijk dat het Arabisch-Israëlische conflict in 1948 begon (het jaar waarin de staat Israël werd uitgeroepen) en sindsdien alles te herleiden valt uit dat jaartal. Walsh wilde dat docenten (en uiteindelijk dus ook leerlingen) gebruik maakten van bronmateriaal om daarmee het oude discours over het conflict bij te stellen. Dat moest gebeuren door de posters (zowel zionistische als Palestijnse posters die Walsh zelf had verzameld) tentoon te stellen, in context te plaatsen en te interpreteren. De bedoeling was om het visueel bronmateriaal te integreren in de reguliere lessen over het onderwerp. Daar zat ook een pedagogische kant aan: niet (alleen) de docent kijkt en interpreteert, maar (ook) de leerling moest erbij betrokken worden. Over het gebruik van visueel materiaal werd vanuit verschillende scholen enthousiast gereageerd. Dit succes leidde ertoe dat Walsh een digitale archief startte waarin zoveel mogelijk posters over het conflict werden verzameld ten behoeve van schoollessen, maar ook voor wetenschappelijk onderzoek. Het archief wordt bijna dagelijks aangevuld met zowel nieuwe als oude posters. Het doel is niet om op de site zelf een oordeel te geven over de posters. Op die manier blijft het digitale archief open en toegankelijk voor iedereen.⁴⁵ De beschikbaarheid van de posters, zonder dat er op de site een waardeoordeel aan wordt gegeven, betekende voor mij dat het archief

⁴⁵ Daniel J. Walsh, *The Palestine Poster Project Archives: origins, evolution, and potential* (Washington DC 2011).

een ideale bron was.⁴⁶ Andere collecties (zoals op de site van de Israëlische ministerie van Buitenlandse Zaken en de Wereld Zionisten Organisatie) zijn zeer beperkt en daarnaast waarschijnlijk zorgvuldig geselecteerd.⁴⁷

Het is nog altijd van groot belang om de ontstaansgeschiedenis van de Joodse (natie)staat te onderzoeken, te meer daar de huidige Israëlische regering haar bezettingspolitiek en nederzettingenbeleid legitimeert en rechtvaardigt aan de hand van ideeën die destijds binnen joods-zionistische kringen gemeengoed waren. Al sinds de oprichting in 1948 (maar ook eerder al) zijn territoriale aanspraken in de regio gestoeld op het zionistische gedachtegoed van een Groot-Israël. In de loop der tijd zijn er succesvolle annexaties geweest, al moest Israël later veel grondgebied prijsgeven in ruil voor vrede, zoals de Sinai. Maar de Israëlische expansiedrift zet zich nog altijd voort op de Westelijke Jordaanoever, een koloniaal project dat zijn oorsprong heeft in het begin van de twintigste eeuw.⁴⁸

De meest recente literatuur over het onderwerp is geschreven door Israëlische historici met een revisionistische achtergrond. Deze zogeheten ‘nieuwe historici’ worstelen met de praktijk van het zionisme en streven naar een herziening van het ontstaansverhaal van de Joodse staat. Zij zetten veel vraagtekens aan de traditionele lezing van de Israëlische ontstaansgeschiedenis en presenteren een alternatieve en kritische reconstructie. Eén van de meest controversiële en tegelijkertijd bejubelde historici op dat gebied is Shlomo Sand, die in 2008 zijn bestseller *The Invention of the Jewish People*⁴⁹ schreef, waarop in 2012 een vervolg verscheen, getiteld *The Invention of the Land of Israel*.⁵⁰ In beide werken beschrijft Sand de zionistische identiteitsconstructie die uiteindelijk heeft geleid tot de oprichting van Israël. De vorming van een Joodse identiteit is essentieel geweest voor de creatie, de rechtvaardiging en het in standhouden van de Joodse staat in het Midden-Oosten. Sand laat zien hoe die identiteit werd

⁴⁶ Wel moet opgemerkt worden dat de herkomst van sommige posters onbekend is en nog onderzocht wordt.

⁴⁷ Zie:

<http://mfa.gov.il/MFA/AboutIsrael/History/Zionism/Pages/Images%20of%20a%20State%20in%20the%20Making-%20Introduction.aspx> (28-08-2015) en

<http://www.wzo.org.il/index.php?dir=site&page=content&cs=3046&language=eng> (28-08-2015)

⁴⁸ Blessing, ‘Israëls Vietnam’, *HN* 12 (2012) 43-44.

⁴⁹ Shlomo Sand, *The invention of the Jewish people* (London and New York 2009).

⁵⁰ Shlomo Sand, *The invention of the land of Israel. From holy land to homeland* (London and New York 2012).

geconstrueerd aan de hand van een verwrongen weergave van de historische werkelijkheid en vervolgens werd uitgevouwen tot een toekomstdroom van een groot, sterk en zuiver Joods thuisland –in Palestina. Benny Morris, de historicus die aan de basis stond van het Israëliësch revisionisme eind jaren tachtig, schreef in 2001 *Righteous Victims. A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881-2001*, een overzichtelijk werk waarin hij onder andere de geschiedenis van de zionistische ideologie, de joodse immigratie vanuit Europa en de joodse aanwezigheid in Palestina beschrijft.⁵¹

In *Recovered Roots: Collective Memory and the Making of Israeli National Tradition* uit 1995 beschrijft Yael Zerubavel hoe zionisten zich de Joodse geschiedenis hebben toegeëigend door middel van ‘invented traditions’.⁵² In haar boek laat Zerubavel mooi de wisselwerking tussen geschiedenis en herinneren zien, waarbij vooral gebruik gemaakt werd van mythes en symbolen. Die symboliek is voor mijn onderzoek essentieel om de posters te kunnen analyseren. Een zeer gedetailleerde studie is *Muscular Judaism: The Jewish Body and the Politics of Regeneration* van Todd Samuel Presner uit 2007.⁵³ Dit werk verschaft inzicht in een bepaald element van het Joods nationalisme, namelijk de ontwikkeling van de joodse mannelijkheid, ook wel *Muskeljudentum* genoemd (een term bedacht door de zionistische leider Max Nordau). Dit is een belangrijk element om te bestuderen, aangezien de posters zich vooral richten op die mannelijkheid.

Meer analytisch zijn *Zionist Culture and West European Jewry before the First World War*⁵⁴ uit 1993 en *Western Jewry and the Zionist Project, 1914-1933*⁵⁵ uit 1997, beide werken geschreven door Michael Berkowitz. In deze twee studies analyseert Berkowitz met name de identiteitsvorming en politieke zelfrepresentatie van het Europees zionisme en de perceptie van westerse joden van de zionistische ideologie. Berkowitz richt zich voornamelijk op het culturele aspect, zoals de visuele representatie waarmee zionistische organisaties de joodse immigratie naar Palestina probeerden te bevorderen. Met beide boeken geeft

⁵¹ Benny Morris, *Righteous victims. A history of the Zionist-Arab conflict, 1881-2001* (New York 2001).

⁵² Yael Zerubavel, *Recovered roots: collective memory and the making of Israeli national tradition* (Chicago University Press 1995).

⁵³ Todd Samuel Presner, *Muscular Judaism: the Jewish body and the politics of regeneration* (New York 2007).

⁵⁴ Berkowitz, *Zionist culture and West-European Jewry*.

⁵⁵ Michael Berkowitz, *Western Jewry and the Zionist project, 1914-1933* (Cambridge 1997).

Berkowitz een overzichtelijke weergave van de zionistische onderneming in de eerste helft van de twintigste eeuw. Een ander werk waar Berkowitz ook een bijdrage aan heeft geleverd is *Nationalism, Zionism and Ethnic Mobilization of the Jews in 1900 and Beyond*. Het is een bundel van verschillende wetenschappers (waaronder dus Michael Berkowitz) over verscheidene onderwerpen als kunst, muziek en film in de ontwikkeling van het Joods nationalisme in de twintigste eeuw. Het bevat gedetailleerde studies die de bestaande historiografie over het onderwerp onder de loep neemt. Het boek richt zich op de theorie en praktijk van het Joods nationalisme en met name op de wijze waarop werd geprobeerd het Joodse volk te mobiliseren gedurende de twintigste eeuw.⁵⁶

Een boek dat zich meer specifiek richt op de relatie tussen zionisten en Arabieren (en daarmee ook op de zionistische beeldvorming over Arabieren) is *Zionism and the Arabs. 1882-1948: A Study of Ideology* van Yosef Gorny uit 1987.⁵⁷ Dit werk wordt door historici nog altijd als gezaghebbend beschouwd, omdat Gorny erin is geslaagd om het contrast tussen de theoretische betekenis(sen) van het zionisme en de weerbarstige praktijk van die ideologie aan het licht te brengen.

Wanneer we het over propaganda hebben gaat het meestal om propagandakunst tijdens grote gebeurtenissen (zoals de twee wereldoorlogen en de Koude Oorlog) of propaganda geproduceerd door grote mogendheden als de Sovjet-Unie en China. Deze zijn uitvoerig bestudeerd en geanalyseerd door wetenschappers uit verschillende disciplines. Een voorbeeld is het werk van Lincoln Cushing en Ann Tompkins, *Chinese Posters: Art from the Great Proletarian Cultural Revolution*, over de Culturele Revolutie in China die duizenden propagandaposters produceerden om het Chinese volk mee te krijgen in de transformerende samenleving. In het boek worden meer dan 150 sterk tot de verbeelding sprekende posters geanalyseerd aan de hand van de sociale en politieke achtergronden.⁵⁸ Andere bekende werken zijn *Iconography of*

⁵⁶ Michael Berkowitz, *Nationalism, zionism and ethnic mobilization of the Jews in 1900 and beyond* (Leiden 2004).

⁵⁷ Yosef Gorny, *Zionism and the Arabs. 1882-1948: A Study of Ideology* (Oxford University Press 1987).

⁵⁸ Lincoln Cushing en Ann Tompkins, *Chinese posters: art from the Great Proletarian Cultural Revolution* (San Francisco 2007).

*Power: Soviet Political Posters Under Lenin and Stalin*⁵⁹ van Victoria E. Bonnell en *The Birth of the Propaganda State: Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917-1929*⁶⁰ van Peter Kenez. Maar er zijn ook onderzoeken gedaan naar ‘kleinere’ propagandaproducties. In *Visual Propaganda, Exhibitions, and the Spanish Civil War* houdt Miriam Basilio zich bezig met vraagstukken over nationale identiteit en herinneringen in combinatie met de visuele cultuur en propaganda gedurende en na de Spaanse Burgeroorlog, evenals de hedendaagse debatten over de betwiste nalatenschap van de traumatische oorlog.⁶¹

Een uitgebreid historisch overzicht biedt *Propaganda and Mass Persuasion. A Historical Encyclopedia, 1500 to the Present*, dat zich richt op vijfhonderd jaar propaganda, in zowel oorlogssituaties als in vreedstijd, en omvat sleutelmomenten, technieken, concepten en één van de meest invloedrijke propagandisten uit de wereldgeschiedenis. Het gaat met name om de wijze waarop politieke leiders, regeringen, organisaties en bewegingen gebruik hebben gemaakt van propaganda. Er komen casussen voorbij over propagandastrijd tijdens gebeurtenissen als de Amerikaanse Revolutie, de Vietnam-oorlog en, nog recentelijker, de War on Terror. Verder wordt er aandacht besteedt aan regionale studies zoals over propaganda door mogendheden als Rusland, China en de Verenigde Staten, maar ook door kleinere staten zoals bijvoorbeeld Israël. Naast deze specifieke voorbeelden is er speciale aandacht aan propagandatechnieken als films en posters en concepten als overtuigen en indoctrinatie. Het boek is een omvangrijke introductie tot propaganda, de historische impact ervan en de veranderende aard in de loop der tijd.⁶²

Een werk dat inhoudelijk dicht tegen mijn onderzoek aan zit is *Propaganda and Zionist Education: The Jewish National Fund 1924-1947* van Yoram Bar-Gal. In zijn boek behandelt Bar-Gal één van de belangrijkste organen van het zionistische project, namelijk het Joods Nationaal Fonds (JNF), opgericht in 1902. Eén van de kerntaken van het JNF was het bewerkstelligen van

⁵⁹ Victoria E. Bonnell, *Iconography of power: Soviet political posters under Lenin and Stalin* (University of California Press 1998).

⁶⁰ Peter Kenez, *The birth of the propaganda state: Soviet methods of mass mobilization, 1917-1929* (Cambridge University Press 1985).

⁶¹ Miriam M. Basilio, *Visual propaganda, exhibitions, and the Spanish Civil War* (Burlington 2013).

⁶² Nicholas J. Cull, David Culbert and David Welch, *Propaganda and mass persuasion. A historical encyclopedia, 1500 to the present* (California 2003).

gelddonaties van miljoenen joden uit de diaspora om het voor joodse pioniers mogelijk te maken land in Palestina op te kopen. Deze organisatie, die nog altijd actief is binnen de Joodse wereld, werd verantwoordelijk voor de ‘marketing’ van de zionistische ideologie door middel van het verspreiden van symbolen, informatie en ideeën. In de herinneringscultuur van vele joodse gemeenschappen is het JNF verbonden aan jeugdherinneringen en identiteitsvorming. Die herinneringen zijn in feite gevormd door de speciale propaganda-afdeling van het JNF, onder andere via massamedia in de Joodse wereld en invloeden in Joodse onderwijsnetwerken in vele landen. Tot de meest herkenbare voorwerpen behoren de (blauwe) collectebusjes, postzegels die op scholen werden uitgedeeld en kleurrijke posters. Dit boek richt zich op deze naar eigen zeggen onderbelichte aspecten van de zionistische propaganda.⁶³

Een thesis door Bareket Kezwer genaamd *Peace, Politics and PostZionism: Contemporary Left-Wing Graphic Design in Israel* behandelt specifiek de visuele representatie en grafische design van de linkse zionistische beweging in Israël vanaf de jaren zeventig tot de huidige tijd. Haar historische documentatie en academische analyse vormt één van de weinige serieuze studies naar de geschiedenis van zionistische posters in de loop der tijd. Kezwer laat zien dat de kennis die nodig is om Israëliësch grafisch design te begrijpen nauw samenhangt met de historische, culturele, traditionele en religieuze achtergronden en ideeën van het vroege zionisme. De bijbelse verwijzingen, de slagzinnen en specifieke visuele elementen uit het vroege zionisme, het voorkomen van politieke figuren en het gebruik van het (gereconstrueerde) Hebreeuws vormen een raamwerk waaruit onderzoekers kunnen afleiden welke specifieke culturele betekenissen aan latere propagandaposters toegekend kunnen worden.⁶⁴

⁶³ Yoram Bar-Gal, *Propaganda and zionist education: the Jewish National Fund 1924-1947* (Haifa 1999).

⁶⁴ Bareket Kezwer, *Peace, politics and postzionism: contemporary left-wing graphic design in Israel* (New York 2011).

1.4 Wetenschappelijke relevantie

‘We are in the Orient only geographically,’ aldus David Ben-Gurion in 1949, een jaar na de stichting van de Joodse staat waar hij de eerste premier van was geworden.⁶⁵ Deze uitspraak laat zien hoe zelfbewust de zionistische beweging was, omdat die duidelijk laat blijken hoe zionisten zichzelf zagen, namelijk als joden uit Europa. In elk opzicht was dat natuurlijk ook zo: het zionisme is een van oorsprong Europees fenomeen. Het zionisme sprak een westers publiek aan voor wie de koloniale representatie een heel herkenbaar beeld opriep. Het zionisme kwam weliswaar op in een uiterst giftig antisemitisch klimaat in Europa, maar tegelijkertijd ook in een koloniale tijdperk waarin het Europese kolonialisme haar hoogtepunt bereikte. Het is in deze context van overname en bezetting dat het zionistische ideaal een praktische uitwerking kon krijgen.⁶⁶

Lange tijd kon Israël in de westerse wereld op veel sympathie rekenen, met name in de jaren vijftig en zestig, toen de jonge staat als underdog werd beschouwd ten opzichte van de vijandige Arabische buurlanden. Ook het Europese schuldgevoel na de Holocaust bewerkstelligde massale steun voor Israël, ook in Nederland. Het was dan ook geen toeval dat Nederland, samen met de Verenigde Staten, Portugal en Zuid-Afrika, door zijn pro-Israëliëse opstelling een doelwit werd van de Arabische olieboycot van 1973. Toch is er in de laatste decennia een zekere kentering opgetreden in de Nederlandse publieke opinie over het Palestijns-Israëliëse conflict. Israël, dat meer en meer duidelijk maakte dat het niet van plan was de in 1967 bezette Palestijnse (en Syrische) gebieden op te geven, werd mettertijd niet langer gezien als de underdog. Het recht van Israël op veilige grenzen werd wel erkend, maar het beleid in de bezette gebieden en de invasie in Libanon in 1982 heeft geleid tot een herziening van de traditionele politieke standpunten ten opzichte van het Midden-Oosten. Desondanks zijn de banden tussen Nederland en Israël stabiel en goed te noemen en zijn die de laatste jaren zelfs versterkt.⁶⁷

⁶⁵ Khaldoun Samman, ‘Zionism, the occidentalization of the Jew, and the silencing of Palestinian history’, *Worlds & Knowledges Otherwise*, Spring 2013, 1.

⁶⁶ Said, *The question of Palestine*, 68-69.

⁶⁷ In het regeerakkoord ‘Vrijheid en verantwoordelijkheid’ van het Kabinet-Rutte I werd de wens uitgesproken voor verdere investeringen in de band met Israël, het enige land dat in de regeringsverklaring bij naam wordt genoemd. Nederland is verder in Europa nog altijd een van de felste tegenstanders als het gaat om de erkenning van de Palestijnse staat.

Over het Israëliisch-Palestijnse conflict is veel gezegd en geschreven. De hoeveelheid literatuur over Palestina en Israël is overweldigend en het is daarom lastig om nieuwe perspectieven te presenteren. Toch denk ik dat er aan de hand van visueel materiaal andere perspectieven mogelijk zijn, omdat historische beelden onvoldoende zijn onderzocht of zelfs maar onder de aandacht gebracht. Beelden worden niet zo vaak gebruikt als basis van historisch onderzoek, terwijl ze wel degelijk historische waarde bevatten. Ze geven een tijdsbeeld weer, een bepaalde blik op een bepaald onderwerp of situatie. Met een verzameling beelden kun je ontwikkelingen of verschillen waarnemen in de manier waarop naar zaken gekeken wordt.⁶⁸ Als het gaat om het Arabisch-Israëliische conflict is er weliswaar veel onderzoek gedaan naar televisiebeelden, maar dat gaat dan vooral over de afgelopen decennia.⁶⁹ Met mijn onderzoek naar propagandaposters probeer ik aan de hand van vaak nog onbekende beelden perspectieven te presenteren die ons meer kunnen vertellen over het (zelf)beeld van de zionistische bewegingen en of die aansluiten aan de informatie die we hebben van andere (vaak geschreven) bronnen. Terwijl de eerder genoemde Bar-Gal zich enkel richt op één organisatie en zich beperkt tot de periode tussen 1924 en 1947 en Kezwer heel summier de ontwikkeling van de zionistische postercultuur behandelt en snel naar de contemporaine visuele ontwikkelingen in de Israëliische propaganda springt, wil ik met mijn these meer aandacht schenken aan de ontstaanshistorie van het zionistische narratief en een aantal posters van verschillende bewegingen met elkaar vergelijken.

⁶⁸ Peter Burke, *Eyewitnessing. The uses of images as historical evidence* (Londen 2001) 10.

⁶⁹ Zie onder andere: Tamar Ashuri, *The Arab-Israeli conflict in the media: producing shared memory and national identity in the global television era* (New York 2010).

En: Gadi Wolfsfeld, Paul Frosh and Maurice T. Awabdy, 'Covering death in conflicts: coverage of the Second Intifada on Israeli and Palestinian television', *Journal of Peace Research*, Vol. 45, No. 3 (May 2008) pp. 401-417.

En: Katy Steele, 'Palestinian-Arab media frames and stereotypes of the "other" Israeli-Jews', *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*, Vol. 5, No. 1 (Spring 2014).

1.5 Methodologie en primaire bronnen

Mijn onderzoek richt zich op de relatie tussen identiteitspolitiek, de productie van historische kennis en de discursieve hegemonie van een politiek project. Dat doe ik aan de hand van zionistische propagandaposters uit de eerste helft van de twintigste eeuw. Allereerst zal ik een inventarisatie maken van de beschikbare posters die digitaal opgeslagen zijn om zo een globaal inzicht te krijgen van mijn onderzoeksobjecten.⁷⁰ In de periodisering die ik hanteer zal het beginpunt rond 1900 zijn, wanneer er tijdens het Eerste Zionistische Congres in Basel (1897) is besloten om een Joodse staat op te richten in Palestina en verschillende zionistische bewegingen een begin maken met het verbreiden van het beoogde ideaal, onder andere door middel van posters. Vanaf de jaren dertig van de twintigste eeuw krijgen de posters een steeds meer herkenbare stijl. Het eindpunt is lastiger vast te stellen. De realisatie van een Joodse staat in 1948 betekende niet het einde van de opbouw van die (natie)staat en ook niet het einde van de posterproducties. Zoals in de inleiding al beschreven heb ik medio jaren vijftig als eindpunt gekozen, wanneer Israël zijn militaire positie in de regio verstevigt. Het beschikbare aanbod aan posters volgt de politieke ontwikkelingen, dat wil zeggen dat die parallel lopen met de ontwikkeling van de zionistische bewegingen in Palestina en daarbuiten en daarbuiten. Een voorbeeld is wanneer de zionistische arbeidersbeweging groter en dominant wordt en dat in de volume en inhoud van de posters te merken is.

In mijn inventarisatie maak ik vervolgens een kwantitatieve verzameling. Uit ongeveer negenhonderd posters heb ik een keuze gemaakt welke posters voor dit onderzoek bruikbaar waren. Daarbij heb ik gelet op beeldelementen die regelmatig terugkeren en daardoor iets zeggen over de thema's van het dominante discours in die tijd. Uiteindelijk heb ik 75 posters bestudeerd waarvan ik er 29 in mijn onderzoek heb verwerkt. Posters die meerdere beeldelementen bevatten waren voor mij de ideale voorbeelden, omdat die als het ware een samenvatting weergeven van de inhoud van andere posters waarin minder te zien is en daardoor beperkte of fragmentarische informatie geven. Aan de hand van de posters die ik heb bestudeerd is het mogelijk om generaliserende uitspraken te doen over posters

⁷⁰ <http://www.palestineposterproject.org/> (16-12-2014)

die min of meer dezelfde beeldelementen en thema's bevatten. Mijn thesis gaat over mobilisering en activering via beeld, waar vooral politieke motieven ten grondslag lagen. Daarom gebruik ik vooral posters die uitgegeven zijn door zionistische organisaties met een politiek doel (dus geen posters met bijvoorbeeld een commercieel doel). Bij het nagaan van de bronnen blijkt dat de posters voornamelijk door de zionistische arbeidersbeweging en het Joods Nationaal Fonds zijn uitgegeven. Daarom zal ik me met name op die organisaties en (eventueel) verwante partijen richten. De revisionistische beweging daarentegen, die ook actief was in Palestina, heeft een zeer beperkt aantal posters geproduceerd. Om die reden zal ik die posters niet bestuderen, omdat een conclusie een vertekend beeld zouden kunnen geven over de desbetreffende beweging. Vervolgens maak ik een kwalitatieve inventarisatie. Daarbij let ik op verschillende variabelen die op de posters domineren, zoals kleur, gender, natuur, machines en taal. Deze variabelen worden vervolgens geanalyseerd en in context geplaatst.

Inhoudelijk zal ik de posters analyseren aan de hand van de analysemethode zoals die uiteengezet is door Garth Jowett en Victoria O'Donnell in hun werk *Propaganda and Persuasion*.⁷¹ Ik zal onder andere de ideologie en het doel van de propaganda moeten zien te achterhalen, zowel op de korte als de lange termijn. Wie zijn de opdrachtgevers, welke organisatie zit achter de propagandamachine, wie zijn de doelgroepen, welke technieken worden er gebruikt, is er sprake van een terugkoppeling, enzovoort. Kortom, het identificeren en herkennen van de (onderliggende) boodschap(en). Het kan zijn dat in mijn onderzoek niet alle aspecten achterhaald kunnen worden. Zo is het niet altijd even duidelijk wie de producenten en consumenten zijn. Dat hoeft op zich geen groot obstakel te zijn in mijn onderzoek; er blijven genoeg elementen over om te analyseren en bestuderen.⁷²

Bij het bestuderen van beelden gaat het om het ontdekken van tekens en tekensystemen en de betekenissen die eraan worden toegekend.⁷³ Dit betekenisvormingsproces wordt op gang gebracht door de semiotiek (een wijze van kijken, een manier van zien) en iconografie. Deze twee benaderingen van de

⁷¹ Jowett e.a., *Propaganda and Persuasion*, 290.

⁷² Jowett e.a., *Propaganda and Persuasion*, 289.

⁷³ Arthur Asa Berger, *Media analysis techniques* (San Francisco 2004) 6-7.

visuele analyse kampen met dezelfde twee fundamentele vragen: de kwestie van representatie (wat representeren beelden en hoe?) en de kwestie van ‘verborgen betekenissen’ of beelden (welke ideeën en waarden representeren de afgebeelde personen, plaatsen en objecten?). De (Barthiaanse) visuele semiotiek richt zich enkel op het beeld zelf, en beschouwt de culturele betekenissen als een gegeven voor iedereen die bekend is met de contemporaine populaire cultuur en op die manier geactiveerd kan worden door de stijl en inhoud van het desbetreffende beeld. Iconografie daarentegen schenkt ook aandacht aan de context waarin het beeld wordt geproduceerd en verspreid, en hoe en waarom culturele betekenissen en bijbehorende visuele uitingen historisch tot stand komen.⁷⁴ Een analyse van een betekenisvormingsproces heeft niet als doel om de juiste betekenis van een beeld te achterhalen, maar om aan te geven wat het krachtenveld is dat in de hedendaagse, maatschappelijke context van een beeld uitgaat. Met andere woorden, het betekenisvormingsproces is het onderzoeksobject. Semiotiek en iconografie geven inzichten in het proces van het begrijpen van en betekenis geven aan (beeldende) tekens. Een ander bruikbaar concept is representatie. Representatie, zoals Stuart Hall in zijn boek *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices* schrijft, heeft altijd te maken met cultuur. Het gaat dan specifiek om de uitwisseling van betekenissen tussen leden van een groep of samenleving en de manier waarop de wereld geïnterpreteerd wordt door die leden.⁷⁵ Deze interpretatie is overigens niet homogeen en statisch: gebeurtenissen en objecten kunnen door mensen binnen dezelfde cultuur op een andere wijze geïnterpreteerd worden. Dit heeft niet alleen te maken met de individuele ervaringen van mensen, maar ook met taal.⁷⁶ Volgens Hall is taal het middel om ideeën en gevoelens te representeren in een cultuur. Hall bedoelt daarmee niet alleen gesproken taal, maar ook andere symbolsystemen (bijvoorbeeld beelden, kleuren en andere vormen van expressie) die gedachten, concepten, ideeën en gevoelens communiceren.⁷⁷ Taal wordt dus gebruikt om te representeren en hierdoor kan betekenis gegeven worden aan mensen, objecten en gebeurtenissen. Een samenleving met gedeelde opvattingen en normen en waarden kan een gedeelde culturele betekenis geven aan de representatie. In deze

⁷⁴ Theo van Leeuwen and Carey Jewitt, *The handbook of visual analysis* (London 2004) 92-93.

⁷⁵ Stuart Hall, *Representation. Cultural representations and signifying practices* (Londen 1997) 2.

⁷⁶ Hall, *Representation*, 4.

⁷⁷ *Ibidem*.

thesis zullen semiotiek, iconografie en representatie de analysemethodes vormen om de effecten en consequenties van (beeld)representaties te onderzoeken.

Om de zionistische propagandaposters te kunnen duiden is de historische, politieke, maatschappelijke en ideologische context van groot belang.⁷⁸ Het zionistische discours over de ontstaansgeschiedenis van de staat Israël is lange tijd dominant geweest en heeft veelal de zienswijze van historici op die periode bepaald. Dat veranderde vanaf de jaren negentig met de opkomst van Israëls ‘nieuwe historici’, die het onderwerp met een nieuwe en kritische invalshoek benaderden en het wetenschappelijk debat een nieuwe richting gaven. In mijn onderzoek ligt de nadruk op de ontstaansgeschiedenis van de Joodse staat en deze concentratie is verbonden met de benadering van de revisionistische historici, die met een kritische reflectie nieuwe inzichten willen verschaffen in de oorzaken van het voortslepende conflict.⁷⁹

Een deel van mijn secundaire bronnen zijn geschreven door Israëlische en Joodse ‘nieuwe’ geschiedschrijvers, zoals Benny Morris, Ilan Pappé en Shlomo Sand.⁸⁰ Dat deze historici een nieuwe wetenschappelijke stroming in gang hebben gezet (althans, in Israël zelf; Arabische en in mindere mate westerse historici hadden al lange tijd kanttekeningen geplaatst aan het traditionele geschiedverhaal van Israël) betekent allerminst dat zij een homogene groep vormen. Dat de officiële lezing niet klopt is wellicht het enige feit waarover zij het allen eens zijn; de interpretaties en conclusies kunnen wezenlijk van elkaar verschillen.⁸¹ Daarmee zijn dergelijke bronnen niet meteen onbruikbaar, het laat enkel zien dat er meerdere perspectieven bestaan binnen het debat.

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ E.T. Ottman, ‘A question of historiography: the ‘new historians’ of Israel’, *Ritsumeikan Annual Review of International Studies*, Volume 7 (2008) 55-56.

⁸⁰ Natuurlijk niet geheel toevallig; degenen die onderzoek doen naar nationale geschiedenis zijn meestal zelf afkomstig uit het land waar zij over schrijven. Wat wel merkwaardig is, is dat de meest kritische wetenschappelijke publicaties over de geschiedenis van Israël vaak zelf van Israëlische herkomst zijn.

⁸¹ De Vlaamse historicus en filosoof Lander Corluy publiceerde in 2003 zijn boek *De Strijd om het Geheugen van Israël. De New Historians en het Israëlisch-Palestijnse Conflict*, waarin hij het ontstaan van Israëls zogeheten ‘nieuwe historici’ beschrijft. Het is in feite een historiografie van de revisionistische geschiedkunde in Israël. Corluy analyseert in zijn boek de werken van de nieuwe historici en geeft daarmee een mooi overzicht van de debatten die sinds de opkomst van deze historici hebben plaatsgevonden.

2. Zionisme en propaganda rond 1900

In dit hoofdstuk richt ik me op de formatieve periode van het zionisme in de negentiende en begin twintigste eeuw. Het is niet de bedoeling om een gedetailleerde beschrijving van de moderne Joodse geschiedenis te geven, maar om een beter idee te krijgen van het beeldvocabulaire van de zionistische postercultuur, is een korte maar bondige overzicht van de ontstaansgeschiedenis van het zionisme van belang. Ook de Joodse natievorming staat centraal, wat belangrijk was voor het bevorderen van de sociale cohesie en het daarmee scheppen van een potentiële doelgroep voor de zionistische propaganda. Ik begin met de situatie van Joodse gemeenschappen in Europa in de negentiende eeuw. Vervolgens zal ik het hebben over de ontwikkeling van een (Joods) nationaal bewustzijn door de zionistische beweging en het begin van een visuele propagandacampagne.

2.1 Ontstaan zionisme: diaspora, antisemitisme en immigratie

Voordat het zionisme ontstond was het joodse verlangen naar een eigen land aanvankelijk een messianistische droom uit de religieus-orthodoxe hoek. De joodse rabbijn Judah Alkalai, afkomstig uit een kleine Sefardische gemeenschap in Servië, pleitte in de jaren veertig van de negentiende eeuw voor Joodse kolonies in het Heilige Land om de komst van het langverwachte Einde der Tijden te bespoedigen.⁸² In zijn geschriften rechtvaardigde de rabbijn zijn denkbeelden aan de hand van traditionele religieuze teksten. Die denkbeelden werden ook door zijn tijdgenoot en collega Zvi Hirsch Kalischer gedeeld. Deze orthodoxe rabbijn uit Oost-Pruisen pleitte voor een zogeheten ‘praktisch messianisme’, wat neerkwam op het eigenhandig vervullen van profetische voorspellingen zonder tussenkomst van de langverwachte Messias. Net als Alkalai riep Kalischer op tot emigratie naar Palestina en het stichten van nederzettingen. Hoewel deze ideeën niet veel weerklank vonden onder de brede joodse gemeenschappen in Europa (in sommige orthodoxe kringen werden de rabbijnen zelfs verketterd) waren die wel aantrekkelijk genoeg voor een kleine doch invloedrijke groep tijdgenoten om

⁸² Waarschijnlijk in Servië gevestigd toen het nog onderdeel was van het Ottomaanse Rijk.

joodse inspanningen in Palestina te kunnen financieren en ondersteunen. Maar hoezeer het idee van een terugkeer naar het Heilige Land ook overeenkwam met die van het latere zionisme, de religieuze emigratieplannen kwamen net ten tijde van de hoogtijdagen van het negentiende-eeuwse liberalisme, een tijdperk waarin Joden (met name uit de middenklasse en elite) overtuigd waren van de mogelijkheid van emancipatie en gelijkheid in Europa. De proto-zionistische visie van de twee rabbijnen bleef een marginaal verschijnsel dat maar weinig Joden aansprak –als ze er al van hadden gehoord.⁸³

In de tweede helft van de negentiende eeuw kwam daar verandering in. De geschiedenis van het zionisme ontstond in Centraal- en Oost-Europa, in de gebieden tussen het toenmalige Habsburgse Rijk en de Oekraïne. Hoe marginaal het idee toen ook nog was, kon het zionisme meeliften met de opkomst van het nationalisme en andere identiteitsvormende ideologieën in Europa. Net als de nationalistische ondernemingen die op veel plaatsen vorm kregen was het zionisme een poging om het collectief te assimileren in de snel veranderende moderne wereld. Het is geen toeval dat het zionistische idee aan de randen van het Duits nationalisme groeide en de bruisende Joodse gemeenschappen in Oost-Europa bereikte; de ideologische grondleggers -Moses Hess, Theodor Herzl, Max Nordau- behoorden min of meer tot de Duitse cultuur, maar degenen die het zionisme ontwikkelden, verspreidden en implementeerden waren de intelligentsia van de brede Jiddischsprekende gemeenschap in Polen, de Oekraïne, Litouwen, Rusland en Roemenië.⁸⁴

De opkomst van het zionisme kan niet losgezien worden van het toenemende antisemitisme in Europa. Het zionisme vormde in de late negentiende eeuw weliswaar een kleine stroming binnen de joodse gemeenschappen, maar de potentie was groot. Aan het einde van de negentiende eeuw, met name na de grote antisemitische geweldsuitbarstingen in Oost-Europa in de jaren tachtig, werd het Joodse verlangen naar een eigen land ook in politieke termen vertaald en begon de eerste immigratiegolf naar Palestina, de zogenoemde eerste *aliyah* (het begrip geeft de religieuze connotatie weer van de joodse migratie naar Palestina; letterlijk betekent het ‘verheffing’). Tussen 1882 en 1903 emigreerden tussen de

⁸³ Howard M. Sachar, *A history of Israel. From the rise of Zionism to our time* (New York 1982) 6-8.

⁸⁴ Sand, *The invention of the Jewish people*, 252.

25.000 en 35.000 Joden naar Palestina, de grootste exodus sinds het Edict van Verdrijving uit Spanje in 1492. Vele immigranten waren overtuigd zionist, maar verreweg de meeste Joden vluchtten voor de onderdrukking en vervolging in Oost-Europa.⁸⁵

Terwijl vluchten voor vervolging de Joodse overlevingsstrategie vormde na 1881, stond de Joodse geestelijkheid welwillender tegenover emigratie naar het land van de voorouders dan naar onbekende, seculiere samenlevingen in het Westen. Voor David Ben-Gurion, die later de eerste premier van Israël zou worden, was het zionisme niet alleen een antwoord op de ellende die Joden in Europa ten deel viel, maar ook de oplossing voor het verlies van de joodse identiteit. In zekere zin kon het zionisme in Europa voet aan de grond krijgen omdat de veiligheid en de economische positie van joden niet meer zeker was.⁸⁶ In dat opzicht was het zionisme een revolutionair idee en de kern van dat idee was het vormen van de ‘nieuwe’ Jood. De benarde positie van de Joodse bevolking in Europa zorgde voor een plaatsvervangende schaamte bij zionisten, met name bij de pioniers die al in Palestina zaten, omdat de passieve houding niet bijdroeg tot het ideaalbeeld dat zionisten van zichzelf hadden, namelijk als sterke en zelfverzekerde natie.⁸⁷ Zolang Joden te midden van andere volkeren leefden, was de redenatie, zouden ze niet in staat zijn zich te organiseren, te bewapenen en te verdedigen. Het concept van de diaspora werd door het zionisme daarom verworpen, niet alleen de Europese diaspora, waar de overlevingskansen van Joden steeds kleiner werden, maar het idee van leven in een diaspora op zich. Het was voor zionistische activisten daarom noodzakelijk om te benadrukken dat het leven in ‘ballingschap’, zoals zionisten de diaspora noemden, niet meer was dan een doodsstrijd, simpelweg omdat Joden in bijna elke opzicht afhankelijk waren van een ‘vreemde’ samenleving die al dan niet bewust diens cultuur en manier van leven opdrong. Het ontwikkelen van een eigen cultureel leven was volgens het zionistische idee nagenoeg onmogelijk. ‘Ballingschap’ diende daarom veroordeeld te worden. De belangrijkste consequentie hiervan was dat alle hoop en inspanningen gericht waren op Palestina. Het land werd niet alleen beschouwd als de garantie voor het voortbestaan van het Joodse volk, maar werd ook gezien

⁸⁵ Sachar, *A history of Israel*, 26.

⁸⁶ Zeev Sternhell, *The founding myths of Israel* (Princeton University Press 1998) 12-13.

⁸⁷ Sternhell, *The founding myths of Israel*, 36.

als het middelpunt van de Joodse geschiedenis. En net als in alle nationalistische bewegingen speelde geschiedenis een grote rol binnen het zionisme; en net als in alle nationalistische bewegingen waren zionistische interpretaties zeer selectief.⁸⁸

Als het gaat om de Joodse kwestie in Europa was er onder de liberale en utilitaristische denkers maar één oplossing, namelijk emigreren naar Palestina. Zij zagen immigratie naar Palestina als de noodzakelijke oplossing van het onzekere bestaan in Oost-Europa. Ook waren zij van mening dat de liberale idealen in West-Europa niet de juiste uitwerking hebben gehad voor de joodse emancipatie. Vooral de Dreyfus-affaire maakte een grote indruk op hen, juist omdat die plaatsvond in een seculier land als Frankrijk. Als gevolg daarvan hadden zij er ook geen vertrouwen in dat immigratie naar de Verenigde Staten de gewenste vrijheid en veiligheid zou kunnen brengen. Met het oog op de veiligheid werd de overweging om te emigreren naar een land waar Joden op den duur een eigen staat zouden kunnen creëren een aantrekkelijke alternatief. Zionisme werd een rationele en praktische oplossing voor het Joodse probleem.⁸⁹

2.2 Muskeljudentum: de ‘vermannelijking’ van de Joodse natie

In een speech tijdens het tweede Zionistische Congres in Basel (1898) benadrukte de prominente zionist Max Nordau de noodzaak voor een sterke en gedisciplineerde natie met een hoog moreel, ten behoeve van het nationale doel, namelijk een eigen staat. Nordau sprak vooral over de grote massa in Oost-Europa, de zogeheten *Ostjuden*, die te maken hadden met pogroms. Door hun passiviteit en machteloosheid zouden de *Ostjuden* volgens Nordau zich als makke schapen naar de slachtbank laten leiden. Die passieve houding was volgens Nordau typisch voor *Luftmenschen*, oftewel dagdromers. Het geweld tegen Joden zou namelijk nooit vanzelf stoppen en een eigen Joodse staat zou nooit vanzelf ontstaan. Daarom moest volgens Nordau *Luftvolk* veranderen in *Nationalvolk*. Ook westerse Joden moesten hun joodse erfgoed omarmen en waardering tonen voor de Joodse cultuur en het geloof, aldus Nordau.⁹⁰ Mythes en archetypes moesten geconstrueerd worden om het zelfbeeld van joden te veranderen. Sinds

⁸⁸ Sternhell, *The founding myths of Israel*, 48.

⁸⁹ Sternhell, *The founding myths of Israel*, 51.

⁹⁰ Todd Samuel Presner, *Muscular Judaism: the Jewish body and the politics of regeneration* (New York 2007) 2.

het tweede Zionistische Congres stond Nordau's zogeheten *Muskeljudentum* centraal in de vorming van de zionistische identiteit. Het vormt het begin van de zionistische propagandacampagne.⁹¹

2.2.1 De Masada-mythe

Een manier om een nationaal besef onder Joden te bevorderen was het produceren van een collectieve herinnering. Door middel van heroïsche interpretaties van het verleden probeerden zionisten hun claim op een eigen staat te legitimeren. Verhalen over de vermeende oorsprong van een volk of land stimuleren de groepscohesie en gezamenlijke normen en waarden. Een gemeenschap krijgt het gevoel verbonden te zijn in een gedeeld verleden en tegelijkertijd ontwikkelt zich het idee van een gezamenlijke toekomst om het verleden in ere te herstellen.⁹² Dat gebeurde in de negentiende eeuw in Frankrijk en Duitsland met verwijzingen naar volkshelden (respectievelijk Vercingetorix en Arminius) die in de Oudheid heldhaftig tegen de Romeinen vochten (de vrijheidsstrijd tegen de Romeinen vormde een geliefd onderwerp).⁹³ Mythische verhalen over vermeende voorvaderen van de natie werden gebruikt om de nationale identiteit vorm te geven en dat hadden zionistische leiders goed begrepen. Ook zij gebruikten de strijd tegen de Romeinen om de constructie van de Joodse natie kracht bij te zetten.

Het zionisme reconstrueerde de Joodse geschiedenis om sterke nationalistische sentimenten aan te wakkeren. Door het herstructureren van het verleden werd een herinneringsnarratief gecreëerd dat ervoor moest zorgen dat de versplinterde Joodse gemeenschappen zich konden identificeren met een gezamenlijke heroïsche geschiedenis. Om het idee van een joodse natie zo authentiek mogelijk te presenteren werd er verwezen naar de Oudheid, een tijd waarin joden volgens zionisten een ondeelbare gemeenschap in Palestina vormden en zich altijd gewapenderhand hadden verzet tegen de Romeinse overheersing.⁹⁴ Gebeurtenissen uit die periode werden door zionisten in de negentiende eeuw

⁹¹ Berkowitz, *Zionist culture and West-European Jewry*, 99.

⁹² Maria Grever en Kees Ribbens, *Nationale identiteit en meervoudig verleden* (Amsterdam 2007) 26.

⁹³ Grever e.a., *Nationale identiteit en meervoudig verleden*, 37-39.

⁹⁴ Yael Zerubavel, *Recovered roots: collective memory and the making of Israeli national tradition* (Chicago University Press 1995) 9.

gereconstrueerd en gevormd tot nieuwe mythes. Een voorbeeld hiervan is de Masada-mythe (figuur 1).⁹⁵ Vlak voor de verwoesting van Jeruzalem door de Romeinen in het jaar 70 CE zocht een kleine groep Joodse opstandelingen hun toevlucht in het sterke fort van Masada, ten westen van de Dode Zee. Dit fort werd in de winter van 72/73 maandenlang door de Romeinen belegerd. Deze belegering kwam tot een climax toen de opstandelingen collectief zelfmoord pleegden: zij sloegen liever de hand aan zichzelf dan door de Romeinen gedood of tot slavernij gedwongen te worden. Deze gebeurtenis was voor de negentiende eeuw een onbekend verhaal voor de meeste Joden. Maar vanaf 1862, toen het verhaal vanuit Romeinse bronnen naar het Hebreeuws werd vertaald, veranderde ‘Masada’ in korte tijd tot een keerpunt in de joodse geschiedenis en werd de plaats niet alleen een belangrijke archeologische vindplaats, maar ook een modern bedevaartsoord. ‘Masada’ werd onderwezen als contemporaine geschiedenis en symboliseerde uiteindelijk het overlevingsinstinct van de Joodse natie, een wezenlijk onderdeel van een staat in wording.⁹⁶

Figuur 1

Artiest onbekend

‘Masada zal niet vallen’

(1947)

In het Israëlische leger zou Masada na de onafhankelijkheid functioneren als een geritualiseerde herinnering. Na het voltooien van de basistraining beloven de dienstplichtigen in een ceremonie dat ‘Masada niet weer zal vallen’.

⁹⁵ <http://www.palestineposterproject.org/poster/masada-shall-not-fall> (15-07-2015)

⁹⁶ W.J.T Mitchell, *Landscape and power* (University of Chicago Press 2002) 251-252.

2.2.2 Theodor Herzl, de belichaming van de Joodse natie

De publicatie van *Der Judenstaat* door Theodor Herzl in 1896 en het Eerste Zionistisch Congres in het jaar daarop betekende het begin van het zionistische project. Hoewel tot die tijd de meerderheid van de joodse emigranten niet naar Palestina, maar naar de Verenigde Staten trok, steeg het aantal dat Palestina verkoos. Zoals eerder vermeld emigreerden tussen 1882 en 1903 meer dan 25.000 Joden naar Palestina. Maar om een eigen staat te realiseren moest dat aantal opgeschroefd worden. De Wereld Zionisten Organisatie, organisator van de zionistische congressen, had genoeg kapitaal, een omvangrijk netwerk en de middelen om projecten in Palestina op te starten. Maar het mobiliseren van genoeg mensen om de zionistische zaak in het Nabije Oosten te bevorderen was een zaak van lange adem. Joden in Europa verlieten niet zomaar huis en haard om naar een onbekend gebied met een net zo onbekende toekomst te trekken. Door middel van propaganda probeerde zionisten de Europese Joden ervan te overtuigen om aan een eigen staat in Palestina te gaan werken.

Het zionisme kwam op in een tijd dat de visuele media een steeds grotere rol gingen spelen in de publieke sfeer.⁹⁷ Ephraim Mose Lilien was één van de eerste joodse kunstenaars die zich inzette voor de zionistische zaak. Hij wordt ook wel beschouwd als de ‘eerste zionistische kunstenaar’ en tekende al gauw onder andere ansichtkaarten voor de Zionistische Organisatie. Een bekend werk is de ansichtkaart (figuur 2), geproduceerd tijdens het Vijfde Zionistische Congres, waarin de bekende elementen van het zionistische discours worden opgenomen, namelijk het contrast tussen zwakte en kracht, ‘ballingschap’ en terugkeer, diaspora en Palestina. Links in beeld ontfermt een engel zich over een oude Joodse man, omringd door prikkeldraad, wat zijn gevangenschap symboliseert (gevangen in ballingschap). De engel wijst naar de horizon, waar een boer het land aan het ploegen is. Tussen de davidssterren staat er in het Hebreeuws: *‘Laat onze ogen getuige zijn van Uw Liefdevolle terugkeer naar Zion,’* een bekend gebedsvers in de joodse liturgie. Het werd één van de meest populaire werken die Lilien produceerde en het werd veelvuldig gekopieerd.⁹⁸

⁹⁷ Berkowitz, *Zionist culture and West-European Jewry*, 119.

⁹⁸ Berkowitz, *Zionist culture and West-European Jewry*, 128.

Figuur 2 Ansichtkaart uit 1901.⁹⁹

De belichaming van de ‘nieuwe’ Jood (of beter gezegd, Joodse *man*) zou uiteindelijk Theodor Herzl worden, de *founding father* van het zionisme. Na zijn dood in 1904 werd Herzl al gauw een icoon van de zionistische zaak. Niet alleen zijn ideeën, maar ook zijn uiterlijk sprak tot de verbeelding van veel joden. De representatie van de sterke Jood concentreerde zich dan ook op de figuur Herzl en stond in elk Zionistische Congres centraal.¹⁰⁰ Tijdens zijn leven was Herzl zelf al bewust bezig met zijn uiterlijk om het zionisme te populariseren. Zijn gezicht en postuur werden in de diaspora gezien als trots, intelligent, nobel, aantrekkelijk en tegelijkertijd als onmiskenbaar ‘Joods’. Zijn ideeën en uiterlijk vormden een effectieve combinatie voor het bevorderen van de zaak van het zionisme en zorgde ervoor dat veel joden, zowel seculier als religieus, zich met Herzl konden identificeren.¹⁰¹ Lilien maakte optimaal gebruik van het uiterlijk van Herzl. Hij is vooral bekend van het fotografische portret dat hij maakte van Herzl in Basel, waar de grondlegger van het zionisme over de rivier de Rijn kijkt (zie figuur 3).¹⁰² Herzl lijkt ver voor zich uit te kijken, als een visionair, toekomstgericht, naar een land voor het Joodse volk. De foto groeide uit tot het symbool van het verlangen

⁹⁹ <http://www.palestineposterproject.org/poster/may-our-eyes-behold-your-return-to-zion-with-mercy> (15-05-2015)

¹⁰⁰ Berkowitz, *Zionist culture and West-European Jewry*, 99-100.

¹⁰¹ Kamezycki, ‘Orientalism: Herzl and his beard’, 98.

¹⁰² <http://www.palestineposterproject.org/poster/herzl-lilien> (15-05-2015)

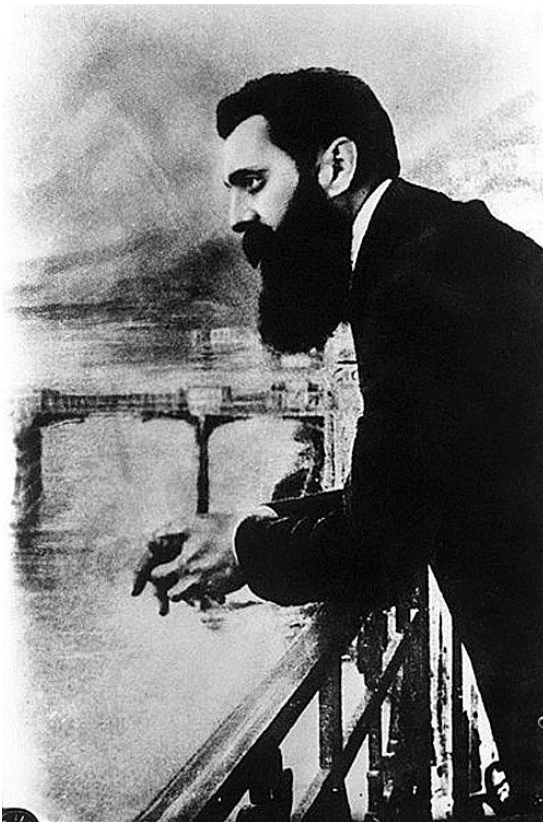
naar het Heilige Land. Niet veel later werden verschillende aangepaste versies geproduceerd waar niet de Rijn maar Jeruzalem het decor vormde, zoals een poster uit 1926 waar Herzl de joodse pioniers aanschouwt met op de achtergrond de Toren van David (figuur 4).¹⁰³ Dit beeld is herhaaldelijk gekopieerd en verspreid als ansichtkaart en postzegel, met vaak in het Hebreeuws de populaire zionistische slogan uit het boek *Altneuland* van Herzl: ‘Als u wilt is het geen sprookje’ (of ‘*Wenn ihr wollt, ist es kein Märchen*’, Herzl schreef in het Duits). De slogan op de poster vat mooi het idee van Nordau samen, namelijk de transformatie van de joodse *Luftmensch* tot *Muskeljude*.

Figuur 3

Ephraim Mose Lilien

Herzl in Basel

(1901)

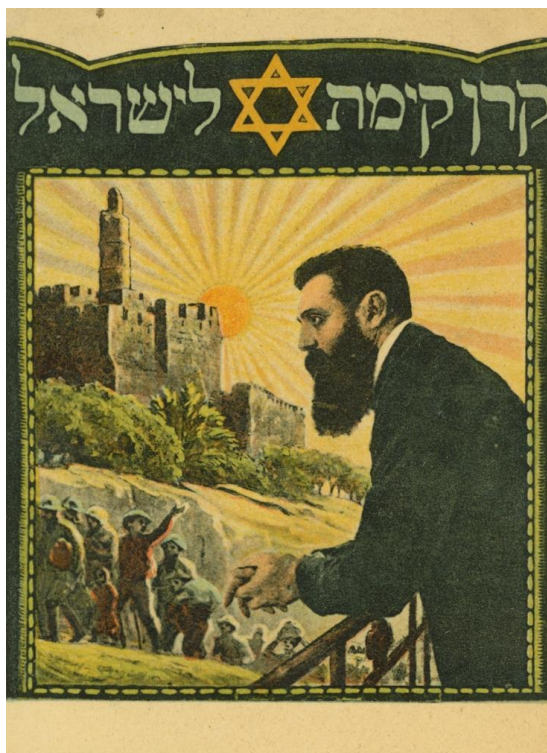
¹⁰³ <http://www.palestineposterproject.org/poster/if-you-will-it-it-is-no-dream-0> (15-05-2015)

Figuur 4

Artiest onbekend

Herzl in Jeruzalem

(1926)

Hoewel het zionisme in principe een seculiere ideologie was, maakte het gebruik van religieuze symbolen om de zionistische boodschap kracht bij te zetten. Vooral in Oost-Europa werd er veel waarde gehecht aan geloof en spiritualiteit en vormde religie de kern van de onderlinge culturele communicatie. Lilien, al vroeg lid van de Zionistische Beweging, kwam zelf uit Oost-Europa en tekende geregeld bijbelse scènes. Herzl, met zijn opvallende ‘Assyrische’ baard, werd door Lilien geïncorporeerd in de bijbelse context. Door Herzl te presenteren als een archaische bijbelse profeet moest de grondlegger van het zionisme een religieus aura om zich heen krijgen. Figuur 5 en 6, getekend door Lilien, laten Herzl zien als respectievelijk Jozua en Mozes.¹⁰⁴ Lilien, die zelf Palestina in 1906 bezocht, maakte in zijn werk gebruik van Arabische kledij (zoals de kefiya) en de joodse gebedssjaal (zie voor beide kledingstukken figuur 5), een oriëntalistische weergave, in de veronderstelling dat de Joden van weleer er op die manier hadden uitgezien. De bijbelse representatie moest zo authentiek mogelijk overkomen. Het was namelijk ook onderdeel van de algehele mythevorming van de joodse geschiedenis om de moderne Joodse natie te koppelen aan de joodse profeten.

¹⁰⁴ Kamezycki, ‘Orientalism: Herzl and his beard’, 103-106.

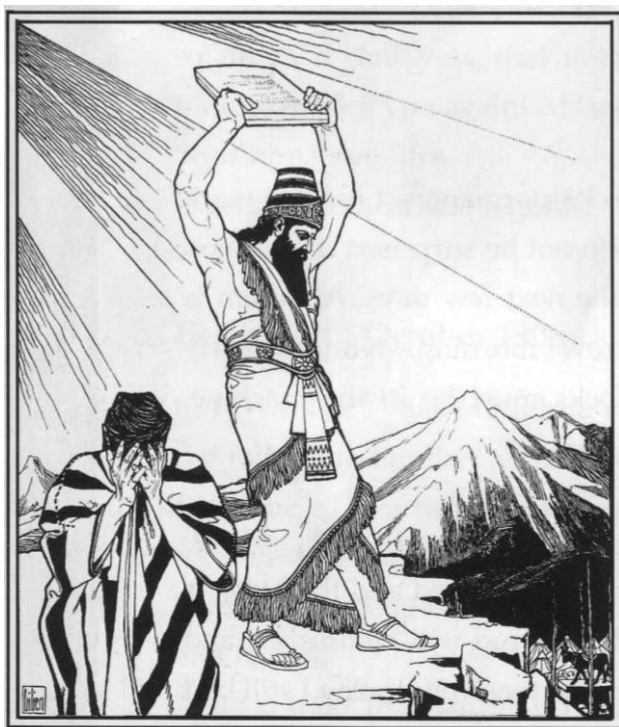
Figuur 5

Ephraim Mose Lilien

Herzl als Mozes

(1908)

Beelden uit deze periode zijn nog vaak zwart-wit, waarschijnlijk omdat het goedkoper was.

Figuur 6

Ephraim Mose Lilien

Herzl als Jozua

(1908)

2.3 ‘Volgend jaar in Jeruzalem’

Het zionisme riep Europese Joden op om te vertrekken uit de diaspora en terug te keren naar het gebied dat God hun in de Bijbel heeft beloofd. De uitdrukking ‘*Volgend jaar in Jeruzalem*’, uitgesproken op de Grote Verzoendag en het Joodse Pasen, had voor Joden lange tijd vooral een rituele of religieuze betekenis, ondanks de oproep van enkele rabbijnen in de negentiende eeuw om naar het Beloofde Land terug te keren. Paradoxaal genoeg was het juist het seculiere zionisme dat het idee van een terugkeer realistisch kon maken. Dit werd mogelijk gemaakt door de anti-joodse geweldsuitbarstingen in Oost-Europa en het hardnekkige antisemitisme in onder andere Frankrijk. Na dat eeuwenoude Europees antisemitisme werd het volgens zionisten tijd voor een eigen staat waar Joden in vrede en veiligheid met elkaar konden leven, zonder afhankelijk te zijn van een vreemde dominante cultuur.

Aan de hand van Joodse symbolen, normen en waarden werd een proces van herkenning en aanpassing in gang gezet. Die symbolen waren gebaseerd op kenmerken die verbonden zijn met een (gedeeld) verleden en tegelijkertijd verwijzen naar de toekomst, geheel in overeenstemming met de Verlichtingsidealen en het vooruitgangdenken. Het zionisme sprak een westers publiek aan voor wie de nationale representatie een heel herkenbaar beeld opriep, maar met religieuze symbolen sprak het ook veel Joden in Oost-Europa aan. Het zionisme met zijn mystiek van land en volk maakte handig gebruik van religieuze symboliek in onder andere posters. Met name door het herhaaldelijk afbeelden van Herzl, die enorm populair was, moest de kloof gedicht worden tussen de seculiere, nationale aspiraties en het joods messianisme.

Het zionisme kwam weliswaar op in een antisemitisch klimaat in Europa, maar tegelijkertijd ook in een tijdperk waarin het Europese nationalisme haar hoogtepunt bereikte. Het was in deze context van nationale en culturele identiteitsvorming waarin het zionisme een nieuwe joodse identiteit c.q. natie kon reconstrueren. Cultuur en identiteit duiden volgens het zionisme op een nieuwe manier van denken en een nieuwe groep mensen met een gemeenschappelijke wereldbeschouwing.

Zionistische inspanningen lieten al vroeg blijken dat de ideologie gedreven en zelfverzekerd was. In het volgende hoofdstuk zal ik aan de hand van twee

organisaties de zionistische postercultuur in de twintigste eeuw duiden: het Joods Nationaal Fonds en de Histadroet, de invloedrijke arbeidersvakbond.

3. Het zionistische project, 1930-1948

In de formatieve periode van het zionisme werd gepoogd een Joodse identiteit af te bakenen en te nationaliseren en zo de Joodse gemeenschappen om te vormen tot één natie. In het vorige hoofdstuk hebben we kunnen zien hoe historische mythen en religieuze symbolen werden gebruikt om Joden een gevoel van eenheid te geven. Maar zolang er feitelijk nog geen sprake was van een staat moest de beweging ten behoeve van het natievormingsproces nog altijd werken aan de mobilisering van Joden voor de zionistische zaak.¹⁰⁵

Om de participatie te bevorderen was het nodig een nationaal bewustzijn te creëren, niet alleen voor Joden die al in Palestina waren maar vooral ook voor Joden die nog in de diaspora leefden. Symbolische identificatie met een land waar maar weinig Joden ooit voet aan wal hadden gezet was van groot belang, en juist door die fysieke afwezigheid was het belangrijk een ‘geestelijke’ aanwezigheid te bewerkstelligen; om Joden te bewegen actie te ondernemen voor de zaak, al was het maar een klein gebaar, zoals een kleine donatie. Het verbinden van identiteit aan instituties werd een rode draad in de pogingen tot mobilisering.¹⁰⁶

Na het eerste Zionistische Congres in Basel (1897) werd geld ingezameld om toekomstige activiteiten in Palestina te bekostigen. Niet veel later, in 1901, werd een fonds opgericht om de financiering voor elkaar te krijgen: het Joods Nationaal Fonds. Gedurende dezelfde periode begon de tweede grote Joodse migratiegolf naar Palestina, voornamelijk vanuit het Russische Rijk. Deze groep emigranten waren van socialistische signatuur en beschouwden corporatieve samenwerking in de landbouw als het basisprincipe van hun activiteiten in Palestina. Deze immigranten, geleid door David Ben-Gurion, waren ideologisch gedreven en vormden weldra de politieke elite die de Joodse gemeenschap in Palestina domineerde. Het zionistische project had dan ook al vroeg een sterk socialistische inslag. Van alle zionistische bewegingen waren de socialistische gedurende de jaren twintig en dertig qua organisatie, geld en macht dominant, ook na de komst van meer ‘kapitalistisch ingestelde’ immigranten na de Eerste

¹⁰⁵ Sherry Lowrance, ‘Nationalism without nation: state-building in early twentieth-century Palestine’, *Middle East Critique*, Volume 21, No.1 (2012) 85.

¹⁰⁶ Lowrance, ‘Nationalism without nation’, 81-82.

Wereldoorlog.¹⁰⁷ Dit hoofdstuk besteedt aandacht aan de wijze waarop de propaganda-afdelingen van het Joods Nationaal Fonds en de Histadrot, de invloedrijke zionistische arbeidersfederatie, de Joodse perceptie over Palestina probeerden vorm te geven. Ik zal eerst een korte introductie tot de twee organisaties geven, om vervolgens aan de hand van een aantal posters te laten zien hoe deze twee organisaties het Joodse zelfbeeld én het beeld van een eigen thuisland vormgaven.

3.1 Het Joods Nationaal Fonds

Het JNF had in eerste instantie de taak om fondsen te werven, landaankopen in Palestina te bewerkstelligen, en bebossing en het droogleggen van moerassen voor te bereiden. Maar na de Balfour-verklaring (1917), toen de Britten de zionisten een eigen thuisland in Palestina beloofden, breidde het takenpakket van het JNF zich uit om de politieke doelen nog intensiever te ondersteunen, waardoor er ook initiatieven werden ontplooid op cultureel en educatief gebied. Het JNF ‘vermarktte’ de zionistische ideologie: symbolen, kennis en ideeën moesten aan de ‘Joodse massa’ worden overgebracht, met name de Joden in de diaspora. Het JNF staat weliswaar bekend als de organisatie van de landaankopen voor de Joodse nederzettingen, maar heeft dus ook op cultureel vlak enorm veel betekend in de Israëliëse natievorming. Dankzij de massamedia heeft de organisatie zich kunnen nestelen in de collectieve herinnering van veel Joden. Voor het JNF was Palestina, of ook wel Eretz Yisrael, een ‘product’ dat aan de potentiële Joodse donateur verkocht moest worden en het gebruikte daarvoor de (conventionele) propagandamiddelen die voorhanden waren in die tijd: postzegels, ansichtkaarten, en natuurlijk posters.¹⁰⁸

De mensen achter het JNF groeiden op en werden opgeleid in Europa en maakten gebruik van concepten en ideeën die zij afkeken van de bestaande nationalistische organisaties in verschillende Europese landen. Het JNF zag propaganda niet als een manier om mensen te misleiden, maar als een manier om de doelgroep te onderwijzen. Propaganda was slechts een middel tot een

¹⁰⁷ Tikva Honig-Parnass, *False prophets of peace: liberal Zionism and the struggle for Palestine* (Chicago 2011) 8-9.

¹⁰⁸ Bar-Gal, *Propaganda and Zionist education*, x-xi.

gerechtvaardigd doel, namelijk een eigen Joodse staat. Het propagandawerk zag men als een soort onderwijsmethode, gecombineerd met een wereldvisie die dominant was in de zionistische educatieve instituties. Het JNF had dan ook een speciale propaganda-afdeling. Kortom, het doel heiligde de middelen.¹⁰⁹

Het JNF zag zichzelf als de voorhoede van de zionistische beweging en de voornaamste drager van het idee van een Joodse staat. Propaganda was daarom een integraal onderdeel van de activiteiten van het JNF. De beroemde blauwe doos waarin geld werd ingezameld symboliseerde het directe contact tussen organisatie en doelgroep en maakte het publiek verbonden met de zaak [Figuur 7 en 8].¹¹⁰ Aan het eind van de jaren veertig waren er miljoenen dozen over de wereld verspreid; met opschriften in de taal van de beoogde doelgroep.¹¹¹ Publiciteit was dan ook een van de speerpunten van het JNF en dat betekende dat de organisatie transparantie hoog in het vaandel had. Donaties en donateurs werden altijd bekend gemaakt. Het JNF was toegewijd, sterk georganiseerd, kon rekenen op veel vrijwilligers en wist te penetreren in allerlei Joodse activiteiten en instellingen, zoals in bijvoorbeeld scholen. Het ging zelfs zo ver dat de donaties in de synagoge voortaan in de blauwe doos gingen voor de nationale zaak in plaats van in de collectebus voor de lokale armoedebestrijding.¹¹²

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ <http://www.palestineposterproject.org/poster/redeems-the-land-of-israel-for-the-people-of-israel> (11-06-2015)

¹¹¹ Yoram Bar-Gal, 'The blue box and JNF propaganda maps, 1930-1947', *Israel Studies*, Volume 8, No.1 (2003) 1.

¹¹² Bar-Gal, 'The blue box', 1.

Figuur 7

Frederic W. Kahan

Redeems the Land of Israel for the People of Israel
(1920)

Deze poster is in verschillende talen uitgegeven, waaronder in het Hebreeuws en Roemeens (zie figuur 8).

Figuur 8

Frederic W. Kahan

Our Jewish Soil
(1920)

‘Schenk elke dag in onze collectebus en het Nationale Fonds zal de wedergeboorte van het Joodse land versnellen.’

3.2 De Histadroet

Zoals in de inleiding beschreven kwam er met de tweede aliyah (1904-1914) een nieuwe emigratiegolf op gang, vooral bestaande uit Joden uit het Russische Rijk. Deze emigratie vond plaats in de schaduw van de Russische Revolutie van 1905; de tweede Joodse emigratiegolf werd dan ook door sommige Russische Joden als een ‘socialistische’ aliyah aangeduid, met het vooruitzicht van het stichten van een nieuwe, egalitaire samenleving in Eretz Yisrael. In 1920 werd in Palestina de arbeidersfederatie Histadroet (Hebreeuws acroniem van Algemeen Verbond van Arbeiders in Israël) opgericht, onderdeel van een bredere arbeidersbeweging met een sterk sociale, politieke en economische structuur. In 1930 werd de politieke arbeiderspartij Mapai opgericht en in de verkiezingen van 1933 via het Zionistische Congres gekozen tot de grootste partij (44 procent van de stemmen).¹¹³

De ideologie van de arbeidersbeweging was een synthese van zionistisch nationalisme en socialisme. Het verschil tussen het ‘traditionele’ socialisme en zionistisch socialisme was dat de zionistische socialisten geen bestaande sociale hiërarchie omver wilden werpen (die was immers (nog) niet aanwezig in het nieuwe land) maar een geheel nieuwe samenleving van vrije arbeiders wilden creëren. De Histadroet zag voor zichzelf de taak weggelegd om die samenleving te vormen binnen het zionistische ideaal. Door het creëren van collectivistische nederzettingen, werkgelegenheid en het opzetten van sociale voorzieningen (zoals een ziekenfonds en een werkloosheidsfonds) werd de Histadroet een belangrijke machtsfactor binnen de zionistische beweging.¹¹⁴

Over de geschiedenis van de zionistische arbeidersbeweging is er de laatste jaren een polemisch debat gaande. De meest in het oog springende en controversiële analyse komt van de Israëlische historicus Zeev Sternhell. Volgens Sternhell was het doel van de zionistische arbeidersbeweging niet zozeer een egalitaire samenleving; het primaire doel was een eigen staat en het versterken van de nationale beweging. Dit wordt door Sternhell ook wel het constructief socialisme genoemd. Het socialisme werd geïncorporeerd in het nationalistische narratief. Alles moest wijken voor dat ene doel. De leiders van de

¹¹³ Honig-Parnass, *False prophets of peace*, 8-10.

¹¹⁴ Neumann, *Land and desire in early Zionism*, 15.

arbeidersbeweging hadden daarom ook niets met de abstracte principes van het socialisme maar benadrukten vooral de Joodse normen en waarden, en verzoenden die met socialistische idealen. Zij vreesden dan ook verstrikt te raken in complexe ideologische debatten; een intellectueel debat zou niet alleen de zelfverzekerdheid van de beweging ondermijnen maar ook de eenheid van de natie en de vastberadenheid die nodig was voor de strijd voor onafhankelijkheid.¹¹⁵ Het socialisme in het algemeen en de Histadroet in het bijzonder was volgens Sternhell uiteindelijk een machtsinstrument van de zionistische arbeidersbeweging om leden te mobiliseren voor het nationale doel.¹¹⁶

Dat de zionistische arbeidersbeweging niets met socialisme te maken zou hebben gehad is natuurlijk te kort door de bocht. Juist in de beginperiode, tussen 1900 en 1930, toen verschillende bewegingen binnen de Wereld Zionisten Organisatie in een politieke strijd verwickeld waren, profileerde de arbeidersbeweging zich als socialistisch.¹¹⁷ Het resulteerde uiteindelijk ook tot de oprichting van Mapai in 1930, een linkse politieke partij (de voorloper van de latere Arbeiderspartij), die een jaar later de verkiezingen voor de Joodse Nationale Raad won.¹¹⁸ Eenmaal aan de macht selecteerde de partij de emigranten van wie men veronderstelde dat zij de arbeidersbeweging zouden steunen. De zionistische revisionisten van de rechts-liberale oppositie beschuldigden de arbeidersbeweging van een selectief beleid als het ging om emigratie, omdat die alleen mensen zouden toelaten die pasten in hun visie op de nieuwe, agrarische, socialistische samenleving.¹¹⁹ Hiervan afgeleid kon het zionistische ethos vorm krijgen, omdat de Joodse arbeid en de oprichting van een Joodse arbeidersklasse uiteindelijk het romantische idee van de ‘nieuwe’ Jood (sterk, trots en eervol) in werkelijkheid bracht.¹²⁰

¹¹⁵ Sternhell, *The founding myths of Israel*, 29.

¹¹⁶ Sternhell, *The founding myths of Israel*, 37.

¹¹⁷ Yosef Gorni, ‘The historical reality of constructive socialism’, *Israel Studies*, Volume 1, Number 1 (Spring 1996) 298.

¹¹⁸ Vanaf 1920, toen de Britse mandaatperiode reeds was begonnen, hadden zionisten een netwerk van politieke en administratieve instituties opgezet ten behoeve van de Joden in Palestina, waaronder dus de Histadroet, maar ook de Haganah, een paramilitaire organisatie. De Joodse Nationale Raad was de lokale overheid voor de Joodse bevolking in Palestina.

¹¹⁹ De revisionisten deden precies hetzelfde. Zoals de arbeiderspartij voor jonge arbeiders koos, zo selecteerden de revisionisten mensen uit de stedelijke middenklasse. Het laat zien dat de situatie in Palestina erg gepolitiseerd was, alles liep langs politieke lijnen.

¹²⁰ Gorni, ‘The historical reality of constructive socialism’, 301.

3.3 Terra nullius

In de zionistische representatie wordt Palestina bij het begin van de zionistische kolonisatie vaak voorgesteld als een leeg en desolaat land, bestaande uit woestijnen en moerassen, met hier en daar de miserabele hutten van een Arabisch dorp.¹²¹ Een opvallende analogie met Zuid-Afrika, dat volgens de Afrikaner propaganda ook leeg was bij de komst van de Boeren in de zeventiende eeuw.¹²² ‘Een land zonder volk voor een volk zonder land’ was dan ook een relatief vroege leus binnen het zionisme.¹²³ Palestina was voor het zionisme *terra nullius*, een onbewoond stuk gebied, gereed voor de heroprichting van het Joodse vaderland.¹²⁴ Het paste perfect in het koloniale discours, met het grote verschil dat in de meeste Europese kolonisatieprojecten er wel een plaats was voor de inheemse bevolking, opdat die het object kon worden van de beschavingsmissie. Zionistische kolonisten hadden daarentegen geen enkele behoefte aan een *mission civilisatrice* ten behoeve van de ‘inlanders’, en negeerde de Arabische bevolking zo veel mogelijk.¹²⁵ Natuurlijk wisten zionisten dat het land niet onbewoond was, maar naar de geest klopte het motto volgens de zionisten wel: er woonden geen mensen met een intieme band met het land. Er waren enkel rondtrekkende bedoeïenen en wat vijandige Arabische inwoners die ‘de horizon vervuilden’; zij werden beschouwd als ecologische obstakels en zelfs vergeleken met tropische ziektes als malaria. De Arabische aanwezigheid was simpelweg irrelevant.¹²⁶

Het ideaalbeeld van het land als een gebied van boeren en dorpen was de hoeksteen van zowel de JNF als de Histadroet-propaganda [figuur 9 en 10].¹²⁷ ¹²⁸ Het beeldmateriaal benadrukte het agrarische karakter van het landschap. Het was

¹²¹ Honig-Parnass, *False prophets of peace*, 20.

¹²² Claudio Corradetti, Nir Eisikovits and Kack Volpe Rotondi, *Theorizing transitional justice* (Farham and Burlington 2015) 173.

¹²³ Een leus die eerst gebruikt werd door christelijke zionisten in de negentiende eeuw (geïnitieerd door de Britse christelijke zionist Lord Shaftesbury) en later werd overgenomen door Joodse zionisten, onder andere door prominente zionistenleider Chaim Weizmann en de Brits-Joodse schrijver Israel Zangwill. Zie ook: Morris, *Righteous victims*, 42.

¹²⁴ Boaz Neumann, *Land and desire in early Zionism* (University Press of New England 2011) 79.

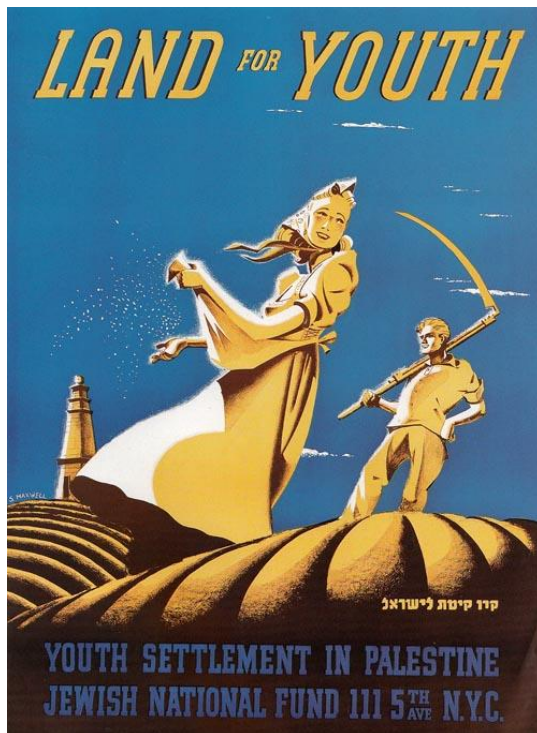
¹²⁵ Said, *The question of Palestine*, 68.

¹²⁶ Neumann, *Land and desire in early Zionism*, 82-83.

¹²⁷ <http://www.palestineposterproject.org/poster/youth-settlement-in-palestine> (11-06-2015)

¹²⁸ <http://www.palestineposterproject.org/poster/kkl-jewish-national-fund> (11-06-2015)

het ideale en romantische beeld van hard werken op het platteland tegenover de verleidingen van de corrumperende stad.¹²⁹

Figuur 9

S. Maxwell

Youth Settlement in Palestine
(1935)

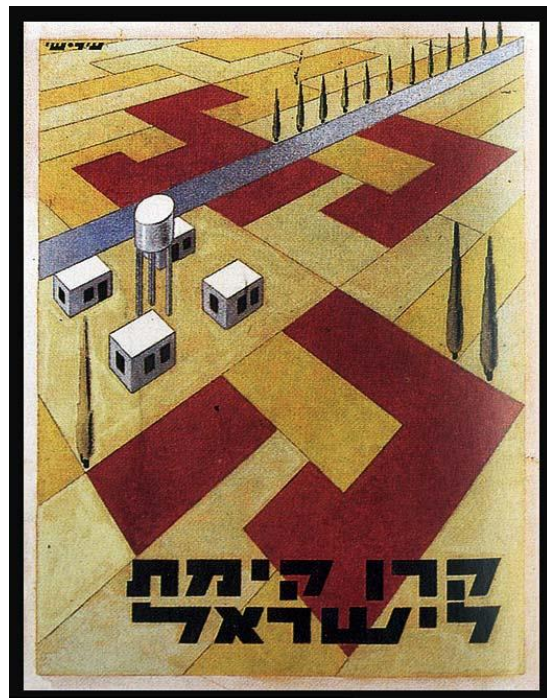
Uitgegeven door de Amerikaanse afdeling van het JNF in New York.

Figuur 10

Steven Pesach Ir-Sahi

Jewish National Fund
(1935)

De rode vlakken vormen de drie letters van het Hebreeuwse acroniem voor het Joods Nationaal Fonds.

¹²⁹ Sternhell, *The founding myths of Israel*, 154.

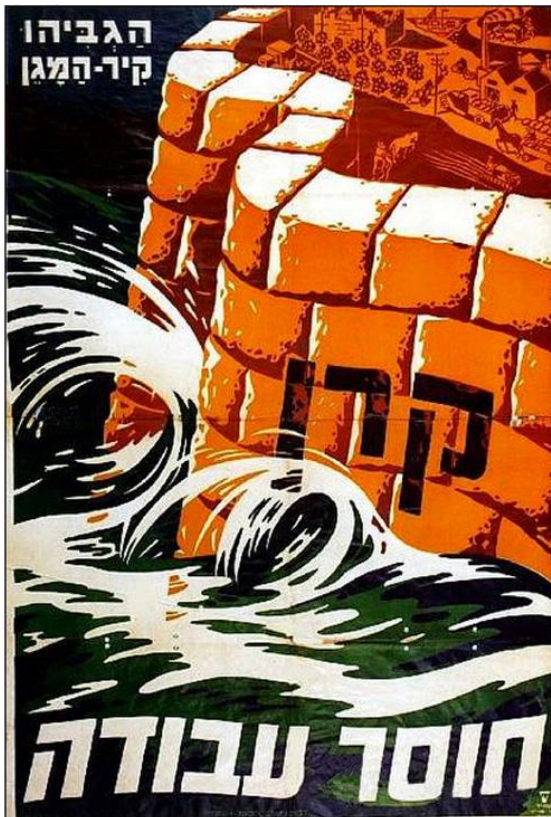
Een terugkerend beeldelement in de zionistische postercultuur is de watertoren (in zowel figuur 9 en 10 te zien). Het bouwen van watertorens was een integraal onderdeel van de zionistische nederzettingenprojecten. In een dorre omgeving is water van onschatbare waarde, en het opslaan en verspreiden van water is een belangrijke voorwaarde voor de levensvatbaarheid van een nederzetting of dorp. Voor de stichting van de staat Israël in 1948 waren zionistische nederzettingen geconcentreerd in de vlakten waar waterbronnen schaars waren. Deze waren daarom afhankelijk van een regelmatige watertoevoer van verre bronnen of van lokale waterputten. Hier kwam de watertoren goed van pas. De watertoren was niet alleen van praktisch infrastructureel nut, hij symboliseerde ook de levensvatbaarheid van de nederzettingen. Een watertoren betekende de aanwezigheid van water in het gebied, en daar waar water aanwezig was, was leven. In de zionistische representatie werd dat gegeven gekoppeld aan de heropleving van het Joodse volk in het Beloofde Land.¹³⁰

Als contrast met het ideale landschap (het platteland en de groene bossen) was er ook de representatie van de wildernis. De zee, woestijn, hitte, moeras en bergen moesten overwonnen worden, of in de retoriek van Weizmann: ze zijn als de rotsen van Judea: te verwijderen obstakels op een moeilijk begaanbaar pad. Het in bedwang houden of overmeesteren van de natuur stond niet alleen symbool voor hard werken, maar betekende ook het bewijs van de juistheid van de ideologie en de zaak. Een voorbeeld hiervan zien we in de twee posters van de arbeidersbeweging, waarbij een muur tegen het woeste water als metafoor dient voor een werkloosheidsfonds (figuur 11 en 12).^{131 132}

¹³⁰ Maoz Azaryahu, 'Water towers', 319-321.

¹³¹ <http://www.palestineposterproject.org/poster/build-the-defense-wall-unemployment-fund> (11-06-2015)

¹³² <http://www.palestineposterproject.org/poster/unemployed-front> (11-06-2015)

Figuur 11

Shamir Brothers

*Build the Defense Wall –
Unemployment Fund*
(1937)

Gepubliceerd door de Histadrut
in Palestina.

Figuur 12

Lydia Wolpert

Unemployed Front
(1937)

Publicist onbekend.

3.4 Kibboets

Geografische plaatsen zijn cultureel en ideologisch vaak beladen en krijgen in de representatie dan ook vaak een belangrijke culturele betekenis. In een bepaalde culturele context identificeren mensen zich met specifieke plaatsen. Dat proces verloopt onder andere via het construeren van een collectieve herinnering, waarbij historische gebeurtenissen die belangrijk zijn in het narratief van ‘nationaal herstel’ verbonden worden aan specifieke plaatsen. Dat kunnen archeologische plaatsen zijn (bijvoorbeeld Masada, zoals eerder besproken), maar ook standbeelden, bomen, tuinen, begraafplaatsen of zelfs hele landstreken. Dergelijke plaatsen worden cultureel significant door de (symbolische) betekenis die eraan gegeven wordt binnen het nationaal bewustzijn.¹³³ In de zionistische representatie neemt de kibboets een belangrijke plek binnen dat bewustzijn.

Zoals eerder vermeld was voor de meeste Joodse migranten van de eerste aliyah (de immigratiegolf tussen 1882 en 1903) emigratie naar Palestina een noodzaak, maar tegelijk ook de uitkomst van een eeuwenoude mystieke belofte. Deze groep migranten uit Oost-Europa waren veelal arm, traditioneel ingesteld en kwamen met een grote familie aan in het nieuwe land.¹³⁴ Het resultaat van deze migratie was dan ook niet spectaculair als het ging om het oprichten van instituties en het ontwikkelen van een eigen economie, maar het leven in nederzettingen betekende wel het begin van een langdurige zionistische aanwezigheid, zoals ook door de zionisten bedoeld was.¹³⁵ De tweede (de immigratiegolf tussen 1904 en 1914) en derde aliyah (1919-1923) brachten veel Oost-Europese migranten met een socialistische achtergrond naar Palestina. Naast het feit dat ook zij noodgedwongen, door pogroms (tussen 1903-1906) emigreerden, verbeeldde deze groepen migranten tegelijk ook de pioniers zoals de zionistische arbeidersbeweging die graag zag. In tegenstelling tot de eerdere migranten waren zij massaal bereid om landbouwwerk te verrichten (niet in de laatste plaats om de goedkope Arabische arbeiders te vervangen) en zich te

¹³³ Bar-Gal, *Propaganda and Zionist education*, 152.

¹³⁴ Later kwamen ook individuen naar Palestina die gedreven werden door persoonlijke overtuiging of simpelweg zucht naar avontuur.

¹³⁵ Morris, *Righteous victims*, 38-39.

organiseren in vakbonden.¹³⁶ Het nieuwe thuisland werd meteen een proeftuin voor het socialistische ideaal, culminerend in de kibboets.

De kibboets was een collectieve nederzetting gebaseerd op de socialistische kernwaarde van gemeenschappelijk bezit, en dus van gelijkheid, samenwerken en samenleven. Elk lid van een kibboetsgemeenschap droeg (en draagt) verantwoordelijkheid jegens de gehele groep en vice versa. Arbeid en loon werden eerlijk verdeeld om in ieders primaire levensbehoeften te kunnen voorzien. Eén van de kernwaarden die aan de basis lagen van de kibboets was de gelijkheid tussen man en vrouw. De vrouw kon net zo goed het harde werk op het veld aan als de man en zo een even belangrijke bijdrage leveren aan de nederzettingen (zoals in figuur 9 ook al te zien was).¹³⁷

De zionistische beweging gebruikte al gauw het beeld van de jonge, vastberaden pionier in de kibboets, vrij van geld en bezittingen (wel aanwezig in gemeenschappelijk verband), als model voor de ideale zionist in Palestina. De collectieve nederzetting werd gezien als het bewijs van de praktische mogelijkheden van de zionistische beweging, en alleen de hardwerkende Joodse pionier kon die mogelijkheden optimaal benutten.¹³⁸ Vanaf de jaren dertig zien we dan ook op de posters een focus op de zionistische arbeider. Zoals we hebben gezien zocht de Histadrot naar mensen die de beweging zouden kunnen versterken, niet alleen voor het nationale doel maar ook om de politieke slagkracht te vergroten. In figuur 13 wordt opgeroepen het veld te bewerken, met in de ene hand de tarweoogst en in andere hand een boerderij (met wederom een watertoren op de achtergrond).¹³⁹ Het geslacht van de figuur is niet duidelijk; het kan zowel een man als een vrouw zijn. In figuur 14 zien we wel duidelijk een mannelijke arbeider met een daaronder een klein leger arbeiders (allemaal kopieën van elkaar).¹⁴⁰ Wat hier wel opvalt is dat in de tekst niet alleen de man, maar ook de vrouw wordt opgeroepen zich aan te sluiten aan de arbeidersbeweging. Beide posters passen in het verhaal van de kibboets, de plek waar hard wordt gewerkt op het land, waar sprake is van gelijkheid tussen man en vrouw, en van de opbouw van de eigen natie.

¹³⁶ Morris, *Righteous victims*, 50-51.

¹³⁷ Yaffa Schlesinger, 'Sex roles and social change in the kibbutz', *Journal of Marriage and Family*, Volume 39, No. 4 (1977) 772.

¹³⁸ Sternhell, *The founding myths of Israel*, 41.

¹³⁹ <http://www.palestineposterproject.org/poster/the-field-calls-you> (11-06-2015)

¹⁴⁰ <http://www.palestineposterproject.org/poster/the-worker> (11-06-2015)

Figuur 13

T.G.

*The Field Calls You! Stand Up,
Cultivate it!*
(1935)

Uitgegeven door de Histadroet.

Figuur 14

Shamir Brothers

*[The] Worker: Your Place
is in Our Service!*

Het hoofd omhoog en westwaarts; het harde werken in het heden met de blik op de toekomst. Een vaak voorkomende beeld in socialistische propaganda. De rode kleur (kleur van het socialisme) werd ook door het linkse zionisme overgenomen.

Hoewel de kibboets als ideaal werd gepresenteerd was het instituut zeker niet wijd verspreid en massaal bevolkt. Aan de vooravond van onafhankelijkheid, eind 1947, bedroeg het aantal Joden in Palestina circa 600.000, van wie ongeveer 175.000 lid waren van de Histadroet (nog altijd veruit de grootste vakbond in Palestina destijds). ‘Slechts’ 24.000 woonden in een kibboets. Het socialisme van de zionisten was dus zeker geen radicale ideologie of het pad naar een egalitaire heilstaat, maar de symbolische waarde ervan moet zeker niet onderschat worden. De aantrekkingskracht van de arbeidersbeweging werd versterkt door het vermengen van socialistische waarden met het idee van de natiestaat. De kibboets was meer de uitzondering dan de regel, maar wel een effectieve manier om de zionistische boodschap uit te dragen.¹⁴¹

3.5 ‘Wat u zaait, zult u oogsten’

We zien dat zionistische posters in de jaren dertig en veertig sterk de nadruk leggen op land en arbeid. Hoewel het land vaak wordt gepresenteerd als leeg en braak is er ook de nadruk op de vruchtbaarheid van de grond. Niet alleen de vruchten maar ook de natie moest tot volle wasdom komen. We zien in de posters wederom verwijzingen naar mannelijkheid, zoals al vroeg in de zionistische postercultuur. Met de opkomst van het zionistisch socialisme zien we dat ook vrouwen een rol gaan spelen in de beeldvorming. Het socialistische principe van gelijkheid gold niet alleen voor mannen van verschillende sociale achtergronden, maar ook voor vrouwen en mannen. In de kibboets kon de gelijkheidsutopie werkelijkheid worden.

De kibboets vormde een belangrijk beeldelement met onder andere de watertoren als teken van succes van de zionistische onderneming in Palestina. Om de natiestaat op te bouwen was het nodig om de ideale werker te construeren, een persoon die zichzelf wegcijfert voor de gemeenschap, bijdraagt aan de kibboets en daarmee aan de vorming van een Joodse staat. Dit was de kern van het zionistische arbeidsethos. De Histadroet zorgde niet alleen voor een grotere arbeidsparticipatie, maar ook voor bescherming tegen onder andere werkloosheid. Deze solidariteit zorgde ervoor dat de uitdagingen waarvoor veel nieuwkomers

¹⁴¹ Sternhell, *The founding myths of Israel*, 41.

kwamen te staan overwonnen konden worden. Het Joods Nationaal Fonds probeerde geldschieters aan zich te binden om de zionistische inspanningen in Palestina te kunnen blijven financieren, terwijl de Histadroet niet alleen leden wierf maar ook actief vormgaf aan het nieuwe bestaan van de migranten in Palestina. De posters moesten dan ook laten zien dat daarginds goed werk werd verricht, maar dat er ook nog veel werk verricht moest worden.

Met de toename van het aantal migranten door de tweede en derde aliyah, tezamen met de totstandkoming van de Balfour-declaratie (1917) en de opkomst van de Nazi's in de jaren dertig, en natuurlijk de politisering van de zionistische bewegingen (met name de arbeidersbeweging), zien we een toename van het aantal posters. Het ziet er dan ook naar uit dat het zionistische doel, het stichten van een eigen staat in Palestina, dankzij de organisatiegraad van onder andere de Histadroet steeds dichterbij lijkt te komen.

In het volgende hoofdstuk kijk ik naar de posters van rond de Tweede Wereldoorlog en na de Israëlische onafhankelijkheid. Hoe presenteren zij de Joodse natiestaat en is er sprake van een breuk of continuïteit ten opzichte van de posters van voor de oorlog?

4. Een natie geboren

In 1948 werd de staat Israel uitgeroepen als resultaat van decennialange zionistische immigratie en kolonisatie. De vastberadenheid en succesvolle mobilisatie van Joden voor de nationale zaak wierp zijn vruchten af. Maar de onafhankelijkheid betekende niet het einde van het zionistische project. De natievorming was nog niet voltooid en de zionistische propagandacampagne ging daarom onverminderd door, niet in de laatste plaats omdat de jonge staat zich in haar bestaan bedreigd zag door de Arabische burenen. De Holocaust bevestigde daarnaast de noodzaak van het zelfstandige Joodse lijfsbehoud. In dit hoofdstuk kijk ik naar de wijze waarop de zionisten hun zelfbeeld vormgaven na de Israëliische onafhankelijkheid en welke veranderingen zich voordeden ten opzichte van eerdere propagandaposters. Ik begin met de onafhankelijkheid zelf en kijk vervolgens naar de ontwikkeling van de beelden in de loop van de jaren vijftig.

4.1 Het pad naar onafhankelijkheid

Veel van wat in 1948 plaatsvond, was al langer gaande. De Palestijnen waren tussen 1936 en 1939 tegen de Britten in opstand gekomen, wat ook wel bekend staat als de Grote Opstand. Het was een opstand tegen het Britse imperialisme, maar ook tegen de zionistische immigratie en Joodse kolonisten, die volgens de lokale Arabische bevolking door de Engelsen werden bevoordeeld. Wat er in die periode gebeurde heeft het lot van de Palestijnen in 1948 bezegeld. De opstand werd namelijk door de Britse autoriteiten hard neergeslagen, de Arabische organisaties werden ontmanteld en hun leiders gevangen genomen en/of verbannen. De ruggengraat van de verschillende verzetsbewegingen was hiermee gebroken. Dat werkte in het voordeel van de zionistische beweging in Palestina die na 1939 ook meer macht kregen van de Engelsen. Zo vocht een deel van de immigranten mee in de Tweede Wereldoorlog aan de zijde van de Britten. Het zionistische leiderschap toonde zich solidair met Groot-Brittannië. In een verklaring werd de zorg uitgesproken over het lot van het Joodse volk en het Joodse thuisland en zag men het belang in van een overwinning van het Britse Rijk op de Duitsers; het (Britse en Franse) Midden-Oosten werd immers bedreigd door de Duitse opmars in Noord-Afrika. Zelfs de revisionisten, de compromisloze

rechtse zionisten die in een strijd verwickeld waren met de Britten in Palestina, riepen op tot een staakt-het-vuren en steunden de strijd tegen Nazi-Duitsland. De zionistische leiding was wat dat betreft heel berekenend; door steun uit te spreken voor de Britten hoopten zij op hun beurt bij een overwinning de steun te krijgen voor een onafhankelijke staat. Tienduizenden Joden uit Palestina sloten zich aan de geallieerde troepen, en werden vooral opgenomen in het Britse leger; ze kregen daar ook de benodigde militaire training en uitrusting voor.¹⁴² Dit zien we ook terug in de propagandaposters die door zowel de zionistische als de Britse autoriteiten werden verspreid (figuur 15 en 16).¹⁴³ ¹⁴⁴ In 1944 werd nog de Joodse Brigade opgericht die in de nadagen van de oorlog nog in Italië actief was.¹⁴⁵ Na de oorlog waren de Joodse strijdgroepen niet alleen beter getraind, maar ook zwaarder bewapend dankzij illegaal verkregen wapens uit de Britse wapendepots in Egypte en Palestina; dit om eventuele Arabische aanvallen in de nabije toekomst te kunnen weerstaan.¹⁴⁶

Figuur 15

Shamir Brothers

Join Me Now!
(1940)

Uitgegeven in Britse Mandaatgebied van Palestina (deze soldaat draagt dan ook de naam Palestina op zijn schouder).

¹⁴² Morris, *Righteous victims*, 147.

¹⁴³ <http://www.palestineposterproject.org/poster/join-me-now> (18-06-2015)

¹⁴⁴ <http://www.palestineposterproject.org/poster/join-the-army> (18-06-2015)

¹⁴⁵ Morris, *Righteous victims*, 167.

¹⁴⁶ Morris, *Righteous victims*, 147.

Figuur 16

Shamir Brothers

Join the Army!
(1940)

Een soldaat voor de Britse strijdkrachten die een moeder en kind achter zich beschermt tegen een Duitse militair. De voorstelling legt de nadruk op zelfverdediging. De Duitse militair wordt afgebeeld als Magere Hein, een overdrijving; ook Duitse soldaten droegen in de woestijn een aangepaste militaire uitrusting.

De ervaringen in de oorlog hebben de zionistische beweging bepaald geen windeieren gelegd. Een aanzienlijk deel zou na de onafhankelijkheid hoge posities bekleden binnen het Israëlische leger. Het directe gevolg betekende echter dat de Joodse gemeenschap in Palestina veel beter georganiseerd en bewapend waren dan de Arabische. Volgens de historicus Eugene Rogan was de angst voor een Arabische invasie, zoals die later werd opgetekend, volstrekt onrealistisch. De Arabische legers waren inferieur aan de Joodse strijdkrachten. Daarnaast hadden de Joodse en Jordaanse leiders Palestina onderling al min of meer verdeeld, zoals eerder door de Commissie-Peel in 1937 uitgestippeld.¹⁴⁷ De Palestijnen waren in 1948 slecht voorbereid op de strijd. Ze waren nauwelijks bewapend en getraind, en in ieder geval veel minder gevechtsklaar dan hun Joodse tegenstanders. Onderschatting speelde ook een rol. Groot-Brittannië, zwaar gehavend door de Tweede Wereldoorlog, kon de Joodse revolutie van na de oorlog nauwelijks aan en zag de Israëlische onafhankelijkheidsstrijd met lede ogen aan. De Britten hadden de middelen noch het voornemen om in Palestina te blijven. Toen zij zich op 14 mei 1948 uit Palestina terugtrokken, was de totale nederlaag voor de Palestijnen

¹⁴⁷ Eugene Rogan, *De Arabieren. Een geschiedenis* (Amsterdam 2011) 278-280.

nabij.¹⁴⁸ Ondanks hun getalsmatige minderheid lukte het de zionisten om het machtsvacuüm te vullen dat door de Britten werd achtergelaten, onder andere dankzij de proto-staatsinstituties die zij in de jaren daarvoor hadden opgezet. In 1948 konden zij daarom ook genoeg strijdkrachten mobiliseren en daarmee zelfs het aantal soldaten van de vijf binnenvallende Arabische legers overtreffen.¹⁴⁹

4.2 Immigratie

Immigratie was van meet af aan de kern van het zionistische project. Binnen de zionistische bewegingen achtte het leiderschap de aanwas van immigranten van groot belang voor het tot stand brengen van een Joodse staat. In de representatie werd het echter min of meer omgedraaid en werd de oprichting van een staat als noodzakelijk beschouwd voor het ‘redden’ van het Joodse volk.¹⁵⁰

De eerste immigratiegolven waren relatief klein vanwege het cultuurverschil in een land als Palestina, de lage levensstandaard, het klimaat, maar ook de fysieke en psychische uitdagingen van het verlaten van de vertrouwde omgeving voor een geïsoleerd en hardwerkend bestaan in een Joodse nederzetting. De vierde (1924-1928) en vijfde aliyah (1929-1939) waren beduidend grotere immigratiegolven: alleen al in 1925 emigreerden 35.000 Joden naar Palestina en de Joodse bevolking groeide van 175.000 in 1931 tot een half miljoen in 1939. De reden hiervoor was dat de Verenigde Staten sinds 1921 een strengere immigratiewetgeving hanteerde waardoor dat land moeilijker toegankelijk werd voor veel Joden. Ook toen de nazi’s aan de macht kwamen in Duitsland bleven de grenzen gesloten voor Joodse vluchtelingen. Palestina was voor veel Joden een alternatief onderkomen.¹⁵¹ Maar emigreren naar Palestina was niet altijd even vanzelfsprekend, vooral na de diepe economische crisis in de jaren twintig en de Arabische Opstand in 1936, gebeurtenissen die emigreren onaantrekkelijk maakte. Om de ontevreden Arabieren tegemoet te komen kwamen de Britten daarnaast met immigratierestricties, een beleid dat doorgevoerd werd in het White Paper-plan van 1939: het aantal Joden dat naar Palestina mocht

¹⁴⁸ Rogan, *De Arabieren*, 281.

¹⁴⁹ Lowrance, ‘Nationalism without nation’, 81.

¹⁵⁰ Adam Rubin, ‘“Turning goyim into Jews”’: Aliyah and the politics of cultural anxiety in the Zionist movement, 1933-1939’, *Jewish Quarterly Review*, Volume 101, Number 1, Winter 2011, 76.

¹⁵¹ Rubin, ‘“Turning goyim into Jews”’, 77.

immigreren werd beperkt tot 75.000, verdeeld over vijf jaar. De mogelijkheden van aankoop van land werden sterk beperkt, wat ook een obstakel vormde binnen het zionistische project.¹⁵² In figuur 17 zien we een Duitstalige poster van het JNF waarin impliciet geageerd wordt tegen de Britse beslissingen en expliciet een beroep wordt gedaan op Joden (opvallend genoeg in Duitsland in 1936) om de zionistische aspiraties te blijven steunen.¹⁵³ De ‘poorten’ naar Palestina dienen open te blijven, men moet blijven doneren om zo de nederzettingen uit te breiden en te ontwikkelen. Dit alles voor een nieuwe (grote) immigratiegolf.

Zionisten kregen dus te maken met twee grote obstakels: enerzijds het Brits bestuur in Palestina dat rekening hield met de Arabische wensen, anderzijds de Arabische meerderheid, die niet alleen bang waren voor verlies van land door de Joodse landaankopen maar ook voor het verlies van hun culturele en religieuze identiteit in een gebied dat in hun ogen werd overspoeld met Joodse immigranten. Maar voor zionisten zou het tij te keren en die verandering heeft natuurlijk alles te maken met de Tweede Wereldoorlog, de Holocaust en de vele Joodse vluchtelingen die hun heil zochten in Palestina, ondanks alle restricties. Zionisten zagen hierin voor zichzelf een belangrijke taak weggelegd: de Joden in Europa moesten ‘gered’ worden. Voor hen was het naar binnenhalen van immigranten (meer dan was toegestaan) geen illegale bezigheid maar een grote reddingsoperatie. Dat is het beste te zien in figuur 18 uit 1944, waarin een reddingsboot de golven trotseert om het Beloofde Land te bereiken.¹⁵⁴ De wilde golven is een overigens een beeldelement die we vaker terugzien in de zionistische posters (zie figuur 11 en figuur 12) en dat heeft een diepere betekenis.

¹⁵² Rubin, “Turning goyim into Jews”, 73.

¹⁵³ <http://www.palestineposterproject.org/poster/for-the-expansion-of-jewish-settlement> (29-07-2015)

¹⁵⁴ <http://www.palestineposterproject.org/poster/special-immigration-rescue-operation> (29-07-2015)

Figuur 17

Fred Fredden Goldberg

For the Expansion of Jewish Settlements
(1936)

Geproduceerd door de Duitse afdeling van het Joods Nationaal Fonds.

Figuur 18

Shamir Brothers

Special Immigration Rescue Operation
(1944)

Geproduceerd door Keren Hayesod (Palestine Foundation Fund)

Aan het begin van de twintigste eeuw kwamen Joodse immigranten voornamelijk via de Middellandse Zee in Palestina aan. Dit gegeven werd binnen de zionistische beweging (met name de arbeidersbeweging) op een aparte manier benaderd. In de historische verbeelding van het (linkse) zionisme waren Joden van oudsher geen befaamde zeevaarders. In de narratief van de arbeidersbeweging werd de vervreemding van de zee benadrukt: de zee functioneerde slechts als spiegelbeeld van hun territoriale ambities. De zee was een passage naar het Heilige Land, een verbindingspunt, een raam om naar de eindbestemming uit te kijken.¹⁵⁵ In figuur 19 lijkt het er inderdaad op dat de zee niets meer is dan een pad naar de landgeoriënteerde ondernemingen, zoals de nederzetting op de achtergrond van de poster.¹⁵⁶ Figuur 20 voldoet ook aan dat beeld: de zee is, net als het schip, een middel om de immigrant aan land te krijgen. Het territoriale aspect krijgt de nadruk.

Figuur 19

Shamir Brothers

May 1, Histadrut
(1950)

Uitgegeven door de Histadroet ter gelegenheid van (internationale) Arbeidersdag. De zeilen stellen vlaggen voor; de buitenste zeilen bevatten de kleuren en strepen van de Israëlische vlag, het middelste zeil stelt de socialistische vlag voor.

¹⁵⁵ Hannan Hever, 'The Zionist sea: symbolism and nationalism in modernist Hebrew poetry', *Jewish Culture and History*, 13:1 (2012) 26-30.

¹⁵⁶ <http://www.palestineposterproject.org/poster/may-1-histadrut> (29-07-2015)

Figuur 20

Steven Pesach Ir-Sahi

A Roof for the Immigrant
(1955)

Uitgegeven door het Ministerie van Werkgelegenheid. Volledige tekst luidt: 'Onderdak voor de immigrant, bouwvakker, meldt u!'

4.3 Israël en de Holocaust

De Holocaust vormt een belangrijke element in de hedendaagse Joodse identiteit. Dat is niet altijd zo geweest. De Holocaust en de oprichting van de staat Israël werden aanvankelijk binnen het zionistische narratief als aparte onderwerpen beschouwd. Terwijl de Holocaust de vernietiging van het Joodse volk in de diaspora symboliseerde, betekende de oprichting van Israël voor zionisten de wedergeboorte van de Joodse natie in het Beloofde Land. Deze ambivalente houding tegenover twee contrasterende gebeurtenissen was in die tijd niet vreemd, omdat de dood van zes miljoen Joden in geen enkel opzicht als een bijdrage voor de zionistische zaak kon worden opgevat. Dat paste op geen enkele manier in het zionistische discours tot dan toe. Dat betekende echter niet dat het genegeerd werd. De gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog werden gebruikt om al dan niet legale immigratie, nederzettingen en defensie te legitimeren. De Holocaust maakte duidelijk dat strijd en overleven, essentiële termen in de zionistische argumentatie, alleen in het land van Israël tot een goed einde kon komen.¹⁵⁷ Zie ook figuur 21 en 22, posters uitgegeven door de Histadroet.^{158 159}

¹⁵⁷ Barbie Zelizer, *Visual culture and the holocaust* (New Jersey 2001) 198-199

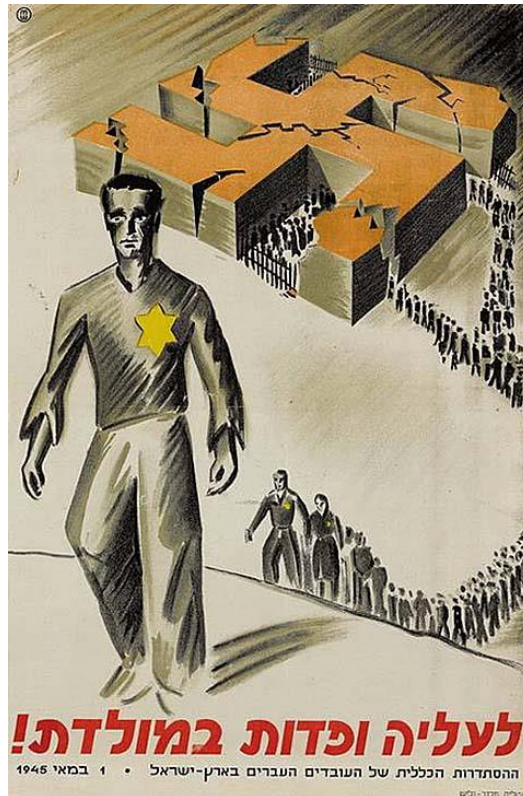
¹⁵⁸ <http://www.palestineposterproject.org/poster/for-aliyah-and-redemption-in-the-homeland> (25-06-2015)

Figuur 21

Otte Wallisch

Illegal Immigration: Life and Creation
(1947)

De Britten probeerden de illegale Joodse immigratie naar Palestina aan banden te leggen; tevergeefs. Joodse immigranten, waaronder een deel van de overgebleven Joden uit Europa, trotseerden de Britse blokkades (hier gesymboliseerd met prikkeldraad). De clandestiene immigratie naar het Heilige Land werd door zionisten beschouwd als een heldendaad (zie titel, ook herhaald op het schip).

Figuur 22

Otte Wallisch

For Aliyah and Redemption in the Homeland!
(1945)

Joden uit de concentratiekampen (uitgebeeld in de vorm van een beschadigd hakenkruis, een teken van de nederlaag van de nazi's) vinden hun weg naar het 'thuisland'.

¹⁵⁹ <http://www.palestineposterproject.org/poster/illegal-immigration> (25-06-2015)

Figuur 23 Dreyer, *Jew, Remember That Every Exile Leads to Destruction* (1947)
 Gepubliceerd door de Zionist Federation of Holocaust Survivors in Germany and
 the U.S.

Zoals eerder besproken werd de diaspora door zionisten gezien als een zwaktebod, een ondermijning van de Joodse natie. In deze optiek heeft de diaspora het Joodse volk enkel vervolging en vernietiging gebracht. Dit wordt treffend verbeeld in figuur 23, waar een overlevende van de Holocaust in eerste instantie naar de Verenigde Staten emigreert (links in beeld).¹⁶⁰ De tekst (in het Jiddisch) luidt als volgt: *'Hij is het al vergeten en kiest wederom voor ballingschap. Jood, onthoud dat elke ballingschap tot vernietiging leidt.'* Rechts zien we weer dezelfde man, nu lopend richting het Beloofde Land: *'Genoeg! Ik wil naar huis!'*. Het contrast is duidelijk: de grauwe, vervuilde stad, wat niet beter was dan de getto's in Europa, tegenover het zonnige en vruchtbare land aan de Middellandse Zee. We zien hier weer de vroege zionistische thema's terugkomen: 'ballingschap', een nagenoeg leeg land en het idee van een 'terugkeer' of 'thuiskomen'. De overlevende van de

¹⁶⁰ <http://www.palestineposterproject.org/poster/jew-remember-that-every-exile-leads-to-destruction> (25-06-2015)

Holocaust die naar Palestina emigreert wordt als het ware opgenomen in hetzelfde discours dat eerder voor de pioniers gereserveerd was.¹⁶¹

In de zionistische bewegingen was er de tendens om alles te politiseren, ook de Holocaust. Zodoende was er in de jaren vijftig geen politieke consensus omtrent de Holocaust. Zes miljoen doden waren voor sommige zionisten in geen enkel opzicht een louterende ervaring te noemen en paste niet in het zionistische narratief tot dan toe. Een ongemakkelijk en emotioneel debat volgde waarin niet iedereen op één lijn was te krijgen.¹⁶² De veroordeling van Adolf Eichmann betekende min of meer verwerking en afsluiting. Uiteindelijk wist de heersende arbeidersbeweging de herinnering van de Holocaust te institutionaliseren. Dankzij de catastrofale Holocaust kreeg de zionistische zaak een morele rechtvaardiging en de Israëliische staat de nodige legitimatie. De Arabische dreiging werd gepresenteerd als een existentieel gevaar voor de Joodse natie, zoals de opkomst van de nazi's, waardoor niet alleen de Joodse maar ook de internationale gemeenschap sympathie had voor de jonge staat.¹⁶³

4.4 Aan de vruchten herkent men de boom

Bomen representeren niet alleen de eigenaars van het land maar ook de vrucht van hun arbeid en het vermogen om de woestijn te doen bloeien. Deze symboliek impliceert tegelijkertijd ook de impotentie van de oorspronkelijke bewoners die door het land te verwaarlozen enkel woestijnen hebben achtergelaten. Geworteld in het land is de boom bij uitstek het natuurlijke symbool van de sociale en culturele wortels van een natie. Het planten van bomen werd dan ook gestimuleerd door zionistische organisaties, en later door de staat.. De zionisten slaagden erin zich het land toe te eigenen door de ruimte te beheersen, en tegelijk hun vermeend superieure waarden te illustreren aan de hand van het zichtbare bewijs dat alleen zij de woestijn konden doen bloeien.¹⁶⁴ De natuur speelde dus een grote rol in de Israëliische identiteitsconstructie.¹⁶⁵

¹⁶¹ Zelizer, *Visual culture and the holocaust*, 201.

¹⁶² Robert Wistrich and David Ohana, *The shaping of Israeli identity: myth, memory and trauma* (Londen 1995) 129-130.

¹⁶³ Wistrich e.d., *The shaping of Israeli identity*, 131.

¹⁶⁴ 'De woestijn doen bloeien' impliceerde twee zionistische beweringen; enerzijds dat het land leeg en dor was, anderzijds dat de zionisten de agrarische potentie van het land het beste konden benutten, in tegenstelling tot de Palestijnen. Overigens geeft de leus niet helemaal de juiste

Met de vernietiging van honderden dorpen tijdens de eerste Arabische-Israëliische oorlog in 1948 werden ook talloze bomen geveld. Op het eerste gezicht lijkt het onderdeel van een ongebreidelde vernielzucht om alles wat aan de oorspronkelijke bewoners deed denken te verwijderen en te voorkomen dat zij terugkeerden. Maar er zat meer achter. In het proces van kolonisatie werden bestaande bomen verwijderd en nieuwe bomen geplant, een manier om de sporen van de oorspronkelijke bewoners uit te wissen en het ‘lege’ land te claimen. Het verwijderen van oude bomen en het vervolgens planten van nieuwe bomen waren effectieve manieren om zich het landschap toe te eigenen. Bomen symboliseren de band tussen volk en land, de wortels van een natie. In dat opzicht vormt de boom een medium van de collectieve herinnering, en is het daarnaast ook een manier om claim te leggen op betwist gebied.¹⁶⁶

Voor zionisten verbeeldden bomen de succesvolle wederopstanding van de Joodse natie en een symbolische continuïteit tussen verleden, zoals in de oude geschriften beschreven, en heden. Het verwijderen van bomen moest elk teken van een ‘andere’ (namelijk, die van de Palestijnen) geschiedenis wissen omdat die de legitimiteit van de zionistische kolonisatie zou kunnen ondermijnen. Tot op de dag van vandaag wordt de herbebossingscampagne als bewijs naar voren geschoven van de ‘leegte’ van het land bij aankomst van de zionisten, dat sindsdien vol geplant is dankzij de inzet van de zionisten en de staat Israël.¹⁶⁷

De meeste bomen werden geplant door het Joods Nationaal Fonds. Het JNF, met haar omvangrijke sponsorwervingen, financierde vanaf het begin van de twintigste eeuw allerlei initiatieven op het gebied van landbouw in Palestina. Vruchtdragende bomen werden geplant als symbool van de heropleving van het land door het harde werken van de pioniers. Daarnaast waren vruchtdragende bomen belangrijk voor de zelfvoorziening van de eerste agrarische nederzettingen. In de beginfase was de symboliek van het planten van bomen belangrijk omdat

voorstelling van zaken: ondanks dat het zuiden van het land grotendeels uit woestijn bestaat (de Negev-woestijn), was het noordelijke gedeelte van Palestina alles behalve een woestijn te noemen (met uitzondering van het Jordaanvallei). Het is waar dat de zionisten door middel van landaankopen, economische investeringen en geavanceerde landbouwtechnieken de gronden optimaal cultiveerden, maar dat is natuurlijk geen argument om andermans land te claimen. Alan George, ‘‘Making the desert bloom’’ A myth examined’, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 8, No. 2 (Winter, 1979).

¹⁶⁵ Christine Pirinoli, ‘Erasing Palestine to build Israel: Landscape transformation and the rooting of national identities’, *Etudes Rurales* 2005/1 (No 173-174) xi.

¹⁶⁶ Pirinoli, ‘Erasing Palestine to build Israel’, viii-ix.

¹⁶⁷ Ibidem.

het de zionistische claim op het land kracht bij zette.¹⁶⁸ Het Herzl Woud (figuur 24)¹⁶⁹, waarvan het planten in 1906 begon (twee jaar na het overlijden van Herzl), maakte duidelijk hoe zwaar de bomensymboliek voor de zionisten woog. De agronoom die verantwoordelijk was voor het planten van de bomen huurde aanvankelijk Arabische arbeiders in. Joodse arbeiders kwamen hiertegen in opstand en ontwortelden de geplante stekjes en plantten vervolgens eigen stekjes. Uiteindelijk kregen de Joodse arbeiders hun zin.¹⁷⁰

Er zit nog een andere dimensie aan het planten van bomen. Vanaf de jaren vijftig symboliseerden bomen vaak ook mensen en dan met name de Joodse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Bomen werden zo monumenten voor het collectieve geheugen.¹⁷¹ Wat ook opvalt zijn de benamingen die zulke ‘monumenten’ kregen, zoals het ‘Martelarenwoud’ en ‘het Woud van de Kindermartelaren’, een verwijzing naar de doden van de Holocaust (figuur 25 en 26).^{172 173} Een religieuze connotatie die wel vaker terug te vinden is in de zionistische postercultuur, zoals in figuur 27 te lezen valt.¹⁷⁴

De boom is op verschillende wijzen een metafoor voor de Joodse natie. De natie is gevestigd en groeit, net als de boom. Maar de boom representeert ook de Joodse geschiedenis, waaronder (en misschien juist) de dieptepunten. In figuur 28 zien we een boom met een grote overlappende davidsster, waarbij een deel van de takken verbrand zijn.¹⁷⁵ Op de linkerhelft van de afbeelding zien we een ruïne en de opstijgende rook die de destructie van de Tweede Wereldoorlog onderstrepen. De tekst leest: *‘[De] takken van ons volk zijn afgesneden, maar de boom leeft voort,’* een citaat van Herzl die waarschijnlijk op de gewelddadige pogroms doelde, maar hergebruikt werd om daarmee de Holocaust te duiden.

¹⁶⁸ Irus Braverman, ‘Planting the promised landscape: Zionism, nature, and resistance in Israel/Palestine’, *Natural Resources Journal* Vol. 49 (Spring 2009) 325-327.

¹⁶⁹ <http://www.palestineposterproject.org/poster/the-herzl-cedar-grove> (25-06-2015)

¹⁷⁰ Pirinoli, ‘Erasing Palestine to build Israel’, xi.

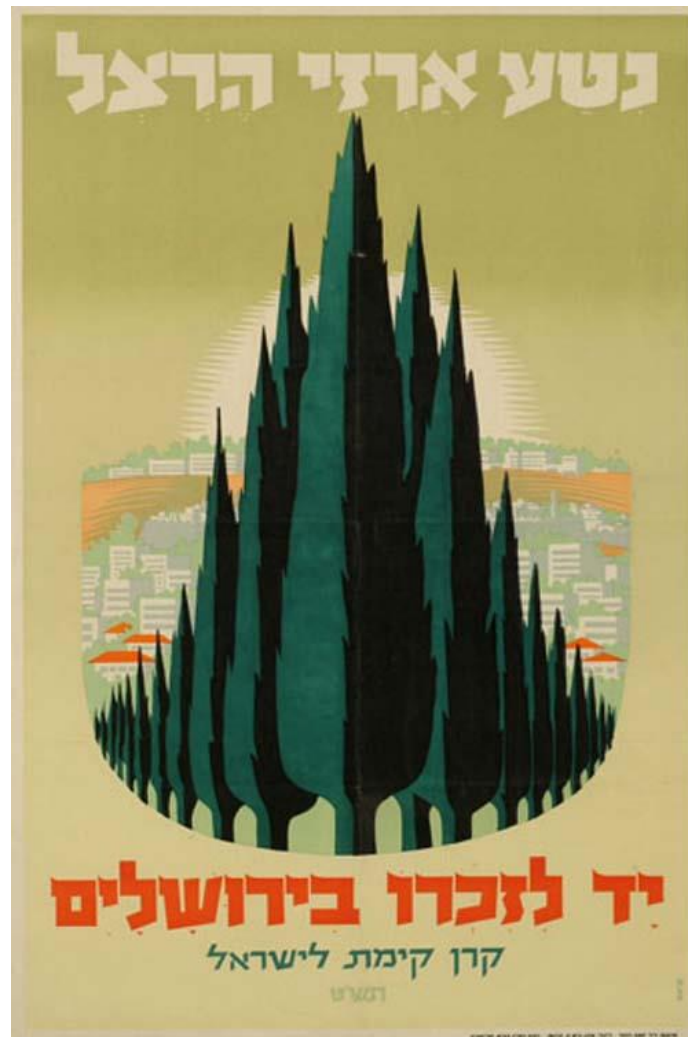
¹⁷¹ Braverman, ‘Planting the promised landscape’, 330.

¹⁷² <http://www.palestineposterproject.org/poster/martyrs-forest> (25-06-2015)

¹⁷³ <http://www.palestineposterproject.org/poster/forest-of-martyred-children> (25-06-2015)

¹⁷⁴ <http://www.palestineposterproject.org/poster/for-as-the-days-of-a-tree-are-the-days-of-my-people> (25-06-2015)

¹⁷⁵ <http://www.palestineposterproject.org/poster/branches-of-our-people-are-being-cut-but-the-tree-is-alive> (25-06-2015)

Figuur 24

Franz Krausz, *The Herzl Cedar Grove* (1949)

Uitgegeven door het Joods Nationaal Fonds in Israël.

Figuur 25

Franz Krausz

Martyrs' Forest
(1958)

Uitgegeven door het JNF.

De kaars is een terugkerend beeldelement, als symbool van het in leven houden van de herinnering aan de oorlogsslachtoffers.

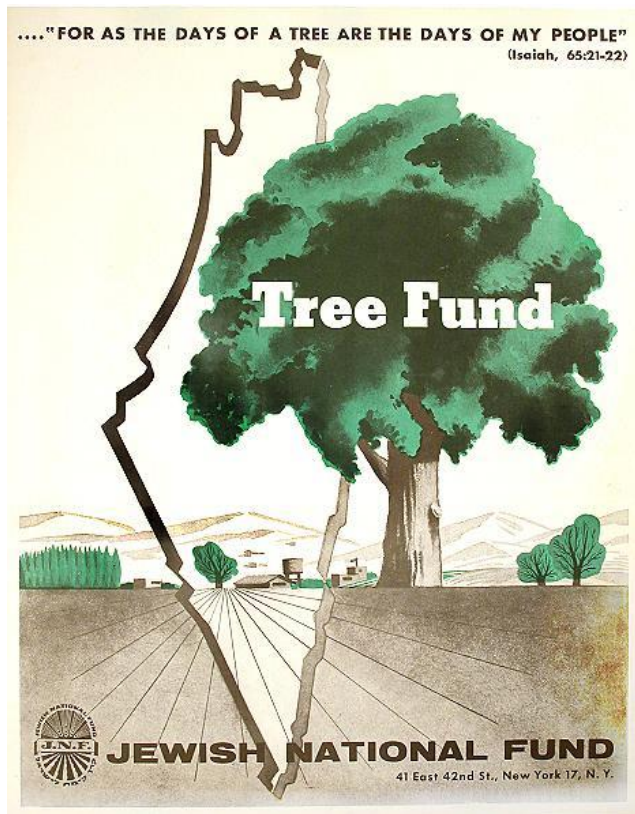
Figuur 26

ROLI Studio (Rothschild and Lipmann)

Forest of Martyred Children
(1951)

Tweetalige poster (Hebreeuws en Spaans), gepubliceerd door het JNF. Bovenaan in het Spaans: 'Een woud voor de martelaarskinderen op het land van het Joods Nationaal Fonds.' Wederom het idyllische landschap met op de achtergrond een Joodse nederzetting.

Figuur 27

Artiest onbekend

For as the Days of a Tree are the Days of My People
(1955)

Een bijbelvers over het Uitverkoren Volk en het Beloofde Land (Jesaja 65:21-22). In het midden de landsgrenzen van Israël. Opvallend: de boom overschaduwet het Palestijnse gedeelte.

Uitgegeven door het Joods Nationaal Fonds in de Verenigde Staten.

Figuur 28

Otte Wallisch

Branches of Our People are being Cut, but the Tree is Alive
(1950)

Uitgegeven door de Wereld Zionisten Organisatie. Tekst onderaan: 'Give a hand to the revival of the nation, buy the shekel, join the World Zionist Organization!'

4.5 De vervolmaking van een eeuwenoude belofte

In de jaren vijftig van de twintigste eeuw zien we weinig veranderingen in de thema's die verwerkt worden in de posters. De beeldrepresentatie nam rituele vormen aan met de herhaling van de onderwerpen die al decennialang onderdeel waren van de zionistische retoriek. Niet dat de inspiratie op was, integendeel. Het bleken nu eenmaal uiterst effectieve manieren in het proces van natievorming. De symbolische en herkenbare beelden zorgden voor een hechtere groepscohesie tussen Joden die anderszins weinig met elkaar gemeen hadden. De onafhankelijkheid van Israël betekende al een enorm succes voor de zionistische beweging en maakte het na de Tweede Wereldoorlog voor Joden in de diaspora makkelijker om te emigreren. De nadruk op productiviteit, moed en onafhankelijkheid moest de Joodse natie doen beseffen dat er een nieuwe tijdperk aanbrak, de vervulling van een eeuwenoude belofte. Respect voor het verleden en het vizier op de toekomst, zoals de poster (ter herdenking van de Israëliëse onafhankelijkheid) in figuur 29 laat zien.¹⁷⁶ De bakstenen worden geplaatst boven de eeuwenoude fundamenten van de Joodse aanwezigheid in Palestina, een symbolische continuïteit tussen toen en nu.

Figuur 29

ROLI Studio (Rothschild
and Lipmann)

Israel Independence Day
(1954)

¹⁷⁶ <http://www.palestineposterproject.org/poster/israel-independence-day-1954> (29-06-2015)

In de jaren vijftig blijven de kibboets, landbouw, bomen en mannelijkheid onderdeel van het zionistische beeldvocabulaire. In figuur 30 zien we het terugkerende beeld van het harde werken op het land, met op de achtergrond een kleine nederzetting (met natuurlijk de onmisbare watertoren) en rechts een bos.¹⁷⁷ De tractor, als geavanceerde landbouwmachine, moet de technische vooruitgang symboliseren. De titel *This Land is Ours* bevestigt ondubbelzinnig de Joodse claim op het land. De kinderen op de voorgrond moeten ervoor zorgen dat de toekomst van het land gegarandeerd is. Een andere poster uit dezelfde periode legt de nadruk op de sterke Jood, de belichaming van de herboren natie op het land van de voorouders (figuur 31).¹⁷⁸ Ook hier op de achtergrond een geavanceerd landbouwmachine en een kleine nederzetting.

Figuur 30

Brigit Frankporter

This Land is Ours
(1950)

Uitgegeven door het Joods
Nationaal Fonds in Israël

¹⁷⁷ <http://www.palestineposterproject.org/poster/this-land-is-ours> (29-06-2015)

¹⁷⁸ <http://www.palestineposterproject.org/poster/a-nation-reborn> (29-06-2015)

Figuur 31

Otte Wallisch

A Nation Reborn
(1950)

Geproduceerd door de Amerikaanse
afdeling van het JNF

Conclusie

Met deze thesis heb ik gepoogd een visueel inzicht te geven in de (vroeg) zionistische geschiedenis in het algemeen en de zionistische propagandacultuur in het bijzonder. De posters omvatten een breed scala aan thema's, variërend van diaspora en immigratie tot landbouw en arbeid, ingezet door verschillende zionistische organisaties ter verwezenlijking van de Joodse staat in Palestina. De hoofdvraag ging dan ook over de wijze waarop de zionistische bewegingen aan de hand van visueel beeldmateriaal geprobeerd hebben Joden in Europa te mobiliseren en activeren voor de zionistische zaak in Palestina.

De grondleggers van het zionisme waren van meet af aan uit op een cultuurverandering binnen de in hun ogen ondeelbare Joodse natie in de diaspora. Door cultuur tot een identiteit te reduceren trachtten zij de joodse gemeenschappen voor te stellen als één natie, een groep mensen die met elkaar een gemeenschappelijke geschiedenis, cultuur en andere identiteitskenmerkende aspecten delen. De verscheidenheid van de joodse gemeenschappen in de diaspora moesten plaatsmaken voor een nieuwe identiteit die weliswaar geconstrueerd was, maar tot de verbeelding van veel Joden sprak. Hoewel een seculiere nationalistische ideologie, gebruikte het zionisme al vroeg religieuze symbolen en beeldspraak om de zionistische zaak te legitimeren en daarmee aanhangers te werven. De persoonlijkheidscultus rondom Theodor Herzl (als archetypische Jood en vader des vaderlands) moest Joden het zelfvertrouwen geven om inspanningen te verrichten voor de zionistische zaak.

Het antisemitisme, dat endemisch was in Europa (met name in Oost-Europa), was voor Joden een belangrijke pushfactor om te emigreren. Sommige Joden kozen ervoor om al in de negentiende eeuw naar Palestina te emigreren. Voor een deel van hen was Palestina het tegengif tegen het moeilijk te dragen leven in Europa, tegen de pogroms. Voor hen was het zionisme een verheffingsideaal met uitzicht op waardigheid en de kans op een beter bestaan. Hoe pril het zionistische project in Palestina ook nog was, de zionisten zagen er de potentie van in en mede dankzij de zionistische congressen kwam een propagandacampagne op gang waarin een grote rol werd weggelegd voor beeldmateriaal. Het zionistische ideaal werd gevisualiseerd en zo effectief

gecommuniceerd naar zowel Joden in de diaspora als de kersverse Joodse immigranten in Palestina.

De zionistische posters die in de loop van de dertiger jaren geproduceerd werden lijken op het eerste gezicht veel op de communistische en soms zelfs fascistische posters die door de Sovjet-Unie en Nazi-Duitsland zijn geproduceerd. Maar dat de zionistische vormgevers de toen populaire Europese kunststijlen volgden betekende uiteraard niet dat zij het gedachtengoed van het communisme en/of fascisme omarmden. Het grootste verschil was natuurlijk het feit dat de zionistische propagandaproductie niet strak van bovenaf werd gedirigeerd of zelfs werd gecontroleerd, zoals dat bij de genoemde totalitaire staten wel het geval was. De Wereld Zionisten Organisatie was geen dictatoriale opdrachtgever die bepaalde wat wel of niet afgebeeld kon worden. In plaats daarvan werden taken tijdens de congressen gedelegeerd en konden zionistische bewegingen zelf bepalen wat zij uitgaven. Wat het bonte gezelschap van bewegingen en organisaties met elkaar gemeen had was het hoofddoel van het de zionistische ideologie, namelijk een onafhankelijke Joodse staat in Palestina. Om dit doel te bereiken moesten Joodse inwoners in het Westen overgehaald worden om een bijdrage te leveren aan de zaak. Die bijdrage kon uit een financiële donatie bestaan, maar het liefst zagen de zionisten dat men naar het Beloofde Land emigreerde.

Met de komst van ideologisch gedreven immigranten na 1905, voor een groot deel bestaande uit leden van het joodse proletariaat uit Rusland, werd het streven naar een socialistische samenleving geïncorporeerd in het nationalistische narratief van het zionisme. De eerste zionistische plattelandscommunes, de kibboetsen, poogden een alternatieve samenlevingsvorm te realiseren die niet op het verwerven van persoonlijk eigendom was gebaseerd. Deze alternatieve manier van samenleven moest een breuk betekenen met de klassieke Europese natiestaten, die door hun nationalisme en chauvinisme verantwoordelijk waren geweest voor de geweldsgolven tegen de joodse minderheden. Tegelijkertijd moest de kibboets het succesverhaal van het zionistische project illustreren. De vrijheid en het gelijkheidsideaal die in dergelijke nederzettingen verwezenlijkt werden lieten zien dat het zionisme geen luchtkasteel was. Veel posters idealiseerden dan ook de kibboets en zijn bewoners, én de organisaties die dat faciliteerden, zoals de invloedrijke vakbond Histadrut. De hardwerkende

gemeenschappen, met name op het platteland, bevorderden het ideaal van saamhorigheid en sociale cohesie; de terugkeer naar de *Gemeinschaft*; of zoals het zionistische narratief luidde, een terugkeer naar het land van de voorouders ter vervulling van een eeuwenoude belofte.

In de periode tussen 1900 en 1956 zien we zowel breuken als een continuïteit in de beeldrepresentatie. In de eerste posters zien we dat de religieuze symboliek een belangrijke plek inneemt om de seculiere opvattingen van het zionisme met een religieus aura te omringen. Op die manier wilde de zionistische beweging een aansluiting vinden met de religieuze Joodse gemeenschappen in Oost-Europa. Ook Herzl, een seculier pur sang, werd als een religieus figuur gepresenteerd. Hoewel later nog wel religieuze verwijzingen werden gebruikt werd er vanaf de jaren dertig de nadruk gelegd op land, arbeid en (bijbehorende) socialistische waarden. Ook in dit geval ging het om herkenbaarheid, maar dan voor Joden die bekend waren met de socialistische ideeën en waarden. Mede dankzij de grote invloed en macht van de arbeidersbeweging bleven de socialistische kenmerken zichtbaar op de posters, ook na de stichting van de staat Israël.

Na de oprichting van de Joodse staat krijgen posters een geritualiseerd karakter. De staat werd voorgesteld als de uitkomst van een eeuwenoude belofte en de thema's die voor de oprichting aanwezig waren op de posters (zoals de religieuze connotaties, mannelijkheid en landbouw) bleven het beeld domineren. Wat dat betreft was er een continuïteit in de zionistische beeldvorming. De 'nieuwe' Jood was in de beeldrepresentatie een duizendpoot; zelfverzekerd, sterk, en zichzelf wegcijferend voor de natie, actief op het land maar als het moet ook in een krijgsmacht, zoals tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De Joodse aanwezigheid in Palestina werd vervolgens vereeuwigd in de vorm van een natuurlijk monument: de boom. Het symboliseerde niet alleen de wortels van het Joodse volk in het land, maar ook de bevestiging van het succes van de zionistische inspanningen. Bomen representeerden ook de Joodse slachtoffers ('martelaars') van vervolging en geweld, wat niet alleen een verwijzing is naar de donkere geschiedenis, maar ook een boodschap bevat van 'nooit meer'. De boodschap vanaf dat moment is duidelijk: alleen Israël, als enige Joodse staat op de wereld, garandeert de toekomst van het Joodse volk.

In mijn onderzoek is vooral de zionistische arbeidersbeweging aan bod gekomen en het daaraan gelinkte Joods Nationaal Fonds. Mijn eerste analyses van de posters bevestigt de algemene trends die in andere studies aan de hand van andere bronnen zijn beschreven. Een nadere analyse van het beeldmateriaal zal meer inzicht geven in het specifieke visuele repertoire. Ook zou het interessant zijn om een comparatieve studie te doen naar de overeenkomsten en/of verschillen tussen posters uit de eerste helft van de twintigste eeuw, met toen de arbeidersbeweging als dominante groep, en de rest van de eeuw, wanneer met name de rechts-liberale bewegingen dominant worden. Wat ook interessant kan zijn is een vergelijking met de Palestijnse posters die vooral vanaf de jaren zeventig opkomen. Er valt in ieder geval genoeg te onderzoeken en dat is natuurlijk vooral te danken aan het digitale archief.

Bibliografie

Primaire bronnen

<http://www.palestineposterproject.org/>

Literatuurlijst

Anderson, Benedict, *Imagined Communities: reflections on the origin and spread of nationalism* (London-New York, 1991).

Ashuri, Tamar, *The Arab-Israeli conflict in the media: producing shared memory and national identity in the global television era* (New York 2010).

Azaryahu, Maoz, 'Water towers: a study in the cultural geographies of Zionist mythology', *Ecumene* 8 (3) (2001).

Bar-Gal, Yoram, 'The blue box and JNF propaganda maps, 1930-1947', *Israel Studies*, Volume 8, No.1 (2003) 1-19.

Bar-Gal, Yoram, *Propaganda and zionist education: The Jewish National Fund 1924-1947* (Haifa 1999).

Basilio, Miriam M., *Visual propaganda, exhibitions, and the Spanish Civil War* (Burlington 2013).

Berger, Arthur Asa, *Media analysis techniques* (San Francisco 2004).

Berkowitz, Michael, *Nationalism, zionism and ethnic mobilization of the Jews in 1900 and beyond* (Leiden 2004).

- Berkowitz, Michael, *Western Jewry and the Zionist project, 1914-1933* (Cambridge 1997).
- Berkowitz, Michael, *Zionist culture and West-European Jewry before the First World War* (Cambridge 1993).
- Blessing, Maurice, 'Israël's Vietnam', *Historisch Nieuwsblad* 12 (2012).
- Bonnell, Victoria E., *Iconography of power: Soviet political posters under Lenin and Stalin* (University of California Press 1998).
- Braverman, Irus, 'Planting the promised landscape: Zionism, nature, and resistance in Israel/Palestine', *Natural Resources Journal* Vol. 49 (Spring 2009).
- Burke, Peter, *Eyewitnessing. The uses of images as historical evidence* (London 2001) 10.
- Cull, Nicholas J., David Culbert and David Welch, *Propaganda and mass persuasion. A historical encyclopedia, 1500 to the present* (California 2003).
- Cushing, Lincoln, and Ann Tompkins, *Chinese posters: art from the Great Proletarian Cultural Revolution* (San Francisco 2007).
- Corradetti, Claudio, Nir Eisikovits and Kack Volpe Rotondi, *Theorizing transitional justice* (Farham and Burlington 2015).
- Gellner, Ernest, *Nations and nationalism* (New York 2006)
- George, Alan, '“Making the desert bloom” A myth examined', *Journal of Palestine Studies*, Vol. 8, No. 2 (Winter, 1979).
- Gorni, Yosef, 'The historical reality of constructive socialism', *Israel Studies*, Volume 1, Number 1 (Spring 1996).

Gorny, Yosef, *Zionism and the Arabs. 1882-1948: A Study of Ideology* (Oxford University Press 1987).

Hall, Stuart, *Representation. Cultural representations and signifying practices* (London 1997).

Hall, Stuart, 'Who needs identity?', in: Paul du Gay, Jessica Evans and Peter Redman (eds.) *Identity Reader* (London 2005).

Herzl, Theodor, *Der Judenstaat* (Projekt Gutenberg-DE 2005).

Hever, Hannan, 'The Zionist sea: symbolism and nationalism in modernist Hebrew poetry', *Jewish Culture and History*, 13:1 (2012) 25-41.

Hobsbawm, Eric, and Terence Ranger (ed.), *The invention of tradition* (Cambridge 2004).

Honig-Parnass, Tikva, *False prophets of peace: liberal Zionism and the struggle for Palestine* (Chicago 2011).

Jaafar, Alloul, 'Visit Palestine!' The ongoing struggle for representation in the 'land of milk and honey': <http://www.worldreportnews.com/middle-east-and-north-africa-archived/visit-palestine-the-ongoing-struggle-for-representation-in-the-land-of-milk-and-honey>

Jowett, Garth S. and Victoria O'Donnell, *Propaganda and Persuasion* (2011).

Kabbani, Rana, *Europese mythen over de Oriënt* (Amsterdam 1991).

Kamczycki, Artur, 'Orientalism: Herzl and his beard', *Journal of Modern Jewish Studies* 12:1, 90-116.

Kenez, Peter, *The birth of the propaganda state: Soviet methods of mass mobilization, 1917-1929* (Cambridge University Press 1985).

Kezwer, Bareket, *Peace, politics and postzionism: contemporary left-wing graphic design in Israel* (New York 2011).

Leeuwen, Theo van, and Carey Jewitt, *The handbook of visual analysis* (London 2004).

Lowrance, Sherry, 'Nationalism without nation: state-building in early twentieth-century Palestine', *Middle East Critique*, Volume 21, No. 1 (2012) 81-99.

Mills, Sara, *Discourse* (London and New York 1997).

Morris, Benny, *Righteous victims. A history of the zionist-Arab conflict, 1881-2001* (New York 2001).

Nacol II, Randolph 'Michael', 'Negotiating on un-holy land: the road from Israel to Palestine', *Pepperdine Dispute Resolution Law Journal* 1, Volume 4 (2003).

Neumann, Boaz, *Land and desire in early Zionism* (University Press of New England 2011).

Oldmeadow, Harry, 'The debate about "Orientalism"', *Journeys East: 20th Century Western Encounters with Eastern Religious Traditions* (2004) 14-15.

Ottman, E.T., 'A question of historiography: the "new historians" of Israel', *Ritsumeikan Annual Review of International Studies*, Volume 7 (2008) 55-67.

Pauwels, Luc, en Jan Marie Peters, *Denken over beelden: theorie en analyse van het beeld en de beeldcultuur* (Leuven 2005).

Peled, M., 'Annals of Doom: Palestinian Literature 1917-1948', *Arabica* T. 29, Fasc. 2 (Jun., 1982), pp. 143-183.

Pirinoli, Christine, 'Erasing Palestine to build Israel: Landscape transformation and the rooting of national identities', *Etudes Rurales* 2005/1 (No 173-174) 67-85.

Presner, Todd Samuel, *Muscular Judaism: the Jewish body and the politics of regeneration* (New York 2007).

Rogan, Eugene, *De Arabieren. Een geschiedenis* (Amsterdam 2011).

Rubin, Adam, "'Turning goyim into Jews': Aliyah and the politics of cultural anxiety in the Zionist movement, 1933-1939', *Jewish Quarterly Review*, Volume 101, Number 1 (Winter 2011) pp. 71-96.

Said, Edward W., *Orientalism* (London 2003).

Said, Edward W., *The question of Palestine* (London 1981).

Samman, Khaldoun, 'Zionism, the occidentalization of the Jew, and the silencing of Palestinian history', *Worlds & Knowledges Otherwise* (Spring 2013).

Sand, Shlomo, *The invention of the Jewish people* (London and New York 2009).

Sand, Shlomo, *The invention of the land of Israel. From holy land to homeland* (London and New York 2012).

Schlesinger, Yaffa, 'Sex roles and social change in the kibbutz', *Journal of Marriage and Family*, Volume 39, No. 4 (1977) 771-779.

Smith, Anthony D., *The nation in history: Historiographical debates about ethnicity and nationalism* (University Press of New England 2000).

Steele, Katy, 'Palestinian-Arab media frames and stereotypes of the "other" Israeli-Jews', *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications*, Vol. 5, No. 1 (Spring 2014).

Walsh, Daniel J., *The Palestine Poster Project Archives: origins, evolution, and potential* (Washington DC 2011).

Wistrich, Robert, and David Ohana, *The shaping of Israeli identity: myth, memory and trauma* (London 1995).

Wolfsfeld, Gadi, Paul Frosh and Maurice T. Awabdy, 'Covering death in conflicts: coverage of the Second Intifada on Israeli and Palestinian television', *Journal of Peace Research*, Vol. 45, No. 3 (May 2008) pp. 401-417.

Zelizer, Barbie, *Visual culture and the holocaust* (New Jersey 2001).

Zerubavel, Yael, *Recovered roots: collective memory and the making of Israeli national tradition* (Chicago University Press 1995).

Internetbron(en)

http://liberationgraphics.com/ppp/Visit_Palestine.html